

Univerzitet u Sarajevu – Filozofski fakultet
Odsjek za komparativnu književnost i informacijske nauke
Katedra za informacijske nauke

Halima Kekić

**ULOGA I ZNAČAJ SAVREMENIH TURSKIH KULTURNIH
USTANOVA U PROMOCIJI I OČUVANJU OSMANSKOG
NASLIJEĐA U BOSNI I HERCEGOVINI**

Završni magistarski rad

Mentor:

Prof. dr. Lejla Kodrić Zaimović

Sarajevo, 2022.

ZAHVALA

Ovom prilikom najprije se zahvaljujem svojoj mentorici, prof. dr. Lejli Kodrić Zaimović, na podršci i nesebičnoj pomoći i brojnim savjetima tokom čitavog mog studija. Veliku zahvalu upućujem svim onima koji su mi pomogli pri izradi ovog rada, a posebno koordinatoru Turske agencije za saradnju i koordinaciju, gosp. Muhammedu Ünalu, bivšem zamjeniku koordinatora Turske agencije za saradnju i koordinaciju, gosp. Ahmetu Boyrazu i prevodiocu gosp. Jasminu Šojko, na pruženoj pomoći pri skupljanju materijala za pisanje ovog rada. Naravno želim i da spomenem direktora Instituta Yunus Emre, Mehmet Akif Yamana, koji je također, pored našeg dugogodišnjeg poznavanja na kursovima i promocijama, ustupio potrebnu literaturu i vrijedne savjete za ovaj rad. Velika hvala i mojim roditeljima, bez čije podrške i ljubavi nijedan moj uspjeh ne bi bio moguć.

Sadržaj:

SAŽETAK	4
1. UVOD.....	5
2. KULTURNA BAŠTINA.....	6
2.1. Pojam kulturne baštine	6
2.2. Podjela kulturne baštine: materijalna i nematerijalna kulturna baština.....	7
3. KULTURNA BAŠTINA U BOSNI I HERCEGOVINI: Osmansko naslijeđe	9
4. ULOGA I ZNAČAJ SAVREMENIH TURSKIH KULTURNIH INSTITUCIJA U PROMOCIJI I OČUVANJU OSMANSKOG NASLIJEĐA U BIH.....	11
4.1. Turska agencija za saradnju i koordinaciju – TİKA	11
4.1.1. TİKA u Bosni i Hercegovini.....	12
4.2. Institut Yunus Emre	53
4.2.1. Aktivnosti i projekti u Bosni i Hercegovini.....	53
4.3. Ostale turske kulturne institucije i projekti u Bosni i Hercegovini	85
5. VAŽNOST PROMOVISANJA KULTURNOG NASLIJEĐA: Kulturni turizam	88
6. ZAKLJUČAK.....	90
BIBLIOGRAFIJA.....	92
POPIS SLIKA.....	95

SAŽETAK

Osmansko carstvo je bilo jedno od najvećih i najsnažnijih imperija i civilizacija u historiji. U periodu vladavine Osmanskog carstva na prostoru Bosne i Hercegovine (1463-1878) Osmanlije su ostavile veliki utjecaj i ogromno kulturno-historijsko naslijeđe u ovoj zemlji. Jedna takva kultura sa sobom donijela je mnoge promjene i novine, kako u administrativnom, kulturnom i vjerskom, tako i u svakodnevnom životu. Širom države, uglavnom na principu vakufa, gradili su se i razvijali biseri osmanske kulture i civilizacije: džamije, medrese, sahat-kule, bezistani, česme, saraji, mostovi, itd. Nakon pada Osmanskog carstva, pa sve do danas, Bošnjaci su svim snagama nastojali očuvati naše zajedničko bogato kulturno-historijsko naslijeđe. Veliku podršku očuvanju dala je Republika Turska, koja je kroz svoje kulturne institucije redovno pomagala i redovno pomaže u očuvanju i promociji osmanskog naslijeđa u Bosni i Hercegovini. U glavnom dijelu rada predstavljene su dvije najpoznatije turske kulturne ustanove u Bosni i Hercegovini, a to su Turska agencija za saradnju i koordinaciju (TİKA) i Institut Yunus Emre. Obje institucije svojim nesebičnim djelovanjem i ogromnim sredstvima podržavaju, promovišu i prate razvoj i očuvanje kulturne baštine na ovim prostorima, te na taj način uspješno predstavljaju i grade bratski prijateljski most između Republike Turske i Bosne i Hercegovine. Važno je napomenuti da su u radu predstavljene samo najznačajnije institucije te najznačajniji visokobudžetni projekti iz ove oblasti. Obje institucije, kao i mnoge druge ustanove daju svoju podršku i drugim projektima iz oblasti obrazovanja, infrastrukture, zdravstva i sl. a sve sa ciljem da pomognu Bosni i Hercegovini.

Ključne riječi: *kulturna baština, kulturni turizam, Republika Turska, Bosna i Hercegovina, osmansko naslijeđe, turske kulturne institucije.*

1. UVOD

Završni magistarski rad o temi *Uloga i značaj savremenih turskih kulturnih ustanova u promociji i očuvanju osmanskog naslijeđa u Bosni i Hercegovini* predstavlja analizu i prikaz šta je to Republika Turska kroz svoje kulturne institucije uradila kada je u pitanju osmansko naslijeđe u Bosni i Hercegovini. Bosna i Hercegovina je nešto više od 400 godina bila dio velikog Osmanskog carstva, tako da dijelimo istu historiju i istu kulturu i dan danas. Još uvijek na mnogim mjestima u čitavoj Bosni i Hercegovini možemo vidjeti ostatke i tragove velike osmanske kulture, ne samo kao materijalnu kulturnu baštinu već i kao nematerijalnu kulturnu baštinu, kroz tradiciju i mnoge druge aspekte.

Rad je podijeljen u nekoliko poglavlja:

- *Kulturna baština* – pojam i podjela, gdje je najprije važno objasniti šta je to kultura, baština i naslijeđe, te šta ona tačno podrazumijeva;
- *Osmansko naslijeđe u Bosni i Hercegovini*, kratak prikaz prisutnosti Osmanlija na ovim prostorima;
- *Uloga i značaj savremenih turskih kulturnih institucija u promociji i očuvanju osmanskog naslijeđa u Bosni i Hercegovini*, kao glavno poglavlje koje donosi pregled najznačajnijih projekata Turske agencije za saradnju i koordinaciju (TİKA) i Instituta Yunus Emre, kao dvije najpoznatije turske kulturne ustanove koje imaju veliki i značaj i utjecaj na Bosnu i Hercegovinu. Pored njih navedeno je i par drugih ustanova kao što je Generalna direkcija vakufa Republike Turske, Ured za tursku dijasporu i srodne zajednice Republike Turske (YTB) i Unija općina turskog svijeta (TDBB), te su navedeni i njihovi najznačajniji projekti iz ove oblasti;
- *Važnost promovisanja kulturnog naslijeđa*, pojam kulturni turizam, jer kultura direktno utiče na razvoj turizma i samim tim promoviše se određeno kulturno naslijeđe i baština jedne zemlje.

Prilikom istraživanja i izrade ovog rada korištene su historijska metoda, gdje su prikupljeni određeni materijali, zatim metoda analize, analizirani su podaci vezani za ovu temu, te deskriptivna metoda kojom su detaljno opisani prikupljeni podaci.

Cilj rada je prikazati čitateljima i javnosti dio onoga što je Republika Turska uradila za Bosnu i Hercegovinu, i zbog čega je od izuzetne važnosti da mi dalje radimo i uspješno saradujemo sa ovim institucijama.

2. KULTURNA BAŠTINA

2.1. Pojam kulturne baštine

Naslijeđe odnosno baština ili potpunije kulturna baština je veoma širok pojam. Prije svega, baština je dio jedne kulture, odnosno nešto što određuje i obilježava jedno društvo ili jednu civilizaciju.

Pojam kulturne baštine ima izuzetnu važnost zbog svoje višestrukosti koju posjeduje na više razina. Kao prvo, nositelj je identiteta određene ljudske zajednice te istovremeno dokazuje i povijesno postojanje pojedinih ljudskih zajednica na određenom prostoru.¹

Možemo primijetiti da je ovaj pojam „kulturna baština“ sastavljen od dvije riječi: kultura i baština. Prema Tomislavu Marasiću, kultura „obuhvaća ukupnost tvorbi ili pojava u materijalnom i duhovnom životu svakog naroda i čovječanstva u cjelini“ a baštinu definira kao „naslijeđe koje preci ostavljaju potomcima.“ Dalje, Marasić, kulturnu baštinu definiše kao „dostignuća što su nam preci ostavili u jeziku i književnosti, graditeljstvu i likovnim umjetnostima, uključujući narodnu umjetnost u glazbi, kazalištu, filmu, znanosti i u drugim područjima koja zajedno čine ukupnost kulture.“² Tako zaključujemo da su ova dva pojma usko povezani te da ih nemoguće odvojiti.

Prema *UNESCO-ovoj Konvenciji za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine*, iz 1972. godine, kulturna baština odnosi se na „*spomenike, skupine građevina i lokalitete od povijesne, estetske, arheološke, znanstvene, etnološke ili antropološke vrijednosti.*“³

Dalje, *Konvencija* jasno definiše šta tačno spada u kulturnu baštinu:

- spomenici: djela arhitekture, monumentalna vajarska ili slikarska djela, elementi ili strukture arheološkog karaktera, natpisi, grupe elemenata koje imaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa historijskog, umjetničkog ili naučnog gledišta;

¹ Mičić, Nikolina, UNESCO i kulturna baština. Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2012., str. 4. Dostupno na: <https://repositorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1539/datastream/PDF/view> (08.07.2022)

² Usp. Šošić M., T. Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled, u: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 51 No. 4, 2014., str. 833-860. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Napisao prema: Marasović, T. Kulturna baština. Sv. I, Split, 2001., str. 9. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129107> (08.07.2022)

³Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972. UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html (08.07.2022)

- grupna zdanja: grupe izoliranih ili povezanih građevina, koje po svojoj arhitekturi, jedinstvu i uklopljenosti u pejzaž predstavljaju izuzetnu univerzalnu vrijednost sa historijske, umjetničke ili naučne tačke gledišta;
- znamenita mjesta: djela ljudskih ruku ili kombinovana djela ljudskih ruku i prirode, kao i zone, uključujući tu arheološka nalazišta koja su od izuzetnog univerzalnog značaja sa historijske, estetske i etnološke ili antropološke tačke gledišta.⁴

Zbog same kompleksnosti ovog pojma, kroz historiju su se mijenjale, proširivale i nastajale različite definicije kulturne baštine. Larousseov rječnik iz 1970. godine još uvijek je ograničavao kulturnu baštinu na „imanje koje dolazi od oca ili majke“, dok već Petit Robert iz 1979. godine kulturnu baštinu definiše kao „vlasništvo naslijeđeno od predaka, kulturno naslijeđe jedne zemlje“. Već je nešto šira Websterova definicija kulturne baštine iz 1986., pri čemu je baština viđena kao „nešto što su ostavili ili namijeli nečiji preci ili ostatak prošlosti, poput značajke, kulture, tradicije i sl.“⁵

Međutim sve definicije vode ka jednom zaključku, a to je da se radi o naslijeđu. O onome što je naslijeđeno i ostalo od prethodnih generacija i što se prenosi na buduće generacije. To naslijeđe predstavlja jednu veliku vrijednost i obavezu nama koji smo to preuzeli da to na što bolji način očuvamo, prepoznamo njegovu pravu vrijednost i radimo na njenoj promociji.

2.2. Podjela kulturne baštine: materijalna i nematerijalna kulturna baština

U literaturi o baštini se može naići na mnogo njenih podjela. Samu tipologizaciju je nekad teško odrediti, jer se neki elementi odnosno objekti mogu svrstati u više kategorija. Tako imamo podjelu na prirodnu baštinu i kulturnu baštinu. U prirodnu baštinu, kao što i samo ime kaže, svrstavamo sva prirodna dobra, prirodne spomenike i prirodne ljepote. Kada je u pitanju

⁴ *Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine*, 1972. Član 1. Arhiv TK, str. 60. Dostupno na: <http://www.arhivtk.ba/wp-content/uploads/2015/01/Konvencija-o-zastiti-svjetske-kulturne-i-prirodne-bastine.pdf> (08.07.2022)

⁵ Kodrić, Lejla, *Digitalne informacijske usluge u baštinskim ustanovama*. Sarajevo: Biblioteka Sarajeva, 2010., 27. str.

kulturna baština glavna i najprihvatljivija podjela je na materijalnu i nematerijalnu kulturnu baštinu.

Materijalna kulturna baština obuhvaća pretežito povijesne spomenike i građevine koje je čovjek stvorio vlastitim naporima te ostala bogatstva u području umjetnosti i prirodnih resursa koja se razvijaju kroz povijest na određenom području. Budući da materijalni oblici kulturne baštine imaju izuzetno povijesno značenje, oni također imaju i obrazovnu funkciju upravo zbog svoje bogate povijesti koja obogaćuje stanovništvo određenog kraja znanjem o dostignućima njihovih predaka.⁶

UNESCO-ova Konvencija za zaštitu svjetske kulturne i prirodne baštine, iz 1972. godine odnosila se prvenstveno na materijalnu kulturnu baštinu, pa UNESCO 2003. godine donosi *Konvenciju o zaštiti nematerijalne kulturne baštine* te objašnjava šta i ona označava:

„Nematerijalna kulturna baština znači vještine, izvedbe, izričaje, znanja, umijeća, kao i instrumente, predmete, rukotvorine i kulturne prostore koji su povezani s tim, koje zajednice, skupine i u nekim slučajevima, pojedinci prihvaćaju kao dio svoje kulturne baštine.“⁷

Dok materijalna baština može biti nepokretna (selo, grad, krajolik, spomenici) i pokretna (razne zbirke, predmeti, dokumenti), nematerijalna baština je neopipljiva i duhovna. Nematerijalna baština je svuda oko nas, a njeno drugo ime je „živa baština“. Njezina uloga kao dio nacionalnog identiteta je golema i samim time treba se s njom što bolje upoznati i raditi na njezinom očuvanju.⁸

⁶ Kušter, Kristina, *Kulturna baština Republike Hrvatske pod zaštitom UNESCO-a*. Završni rad, Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2017., str. 10. Dostupno na:

<https://repozitorij.mev.hr/islandora/object/mev%3A720/datastream/PDF/view>

⁷ Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. UNESCO, 2003. Str. 2. Dostupno na:

<https://ich.unesco.org/doc/src/00009-HR-WORD.doc> (08.07.2022)

⁸ Šestan, Martina, *Upravljanje kulturnom baštinom turističke destinacije*. Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2019., str. 7. Dostupno na:

<https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3294/datastream/PDF/view> (08.07.2022)

3. KULTURNA BAŠTINA U BOSNI I HERCEGOVINI: Osmansko naslijeđe

Obzirom na svoj geografski položaj, Bosna i Hercegovina je kroz čitavu svoju historiju bila izložena stalnim osvajanjima i pretenzijama na svoj teritorij. Od perioda Rimskog carstva, zatim dolaska Osmanlija, kasnije dolaskom Austro-Ugarske itd. Svaka ova kultura je ostavila veliki i dubok trag na Bosnu i Hercegovinu, te se tako njena baština stalno razvijala i obogaćivala. Period vladavine Osmanskog carstva u Bosni i Hercegovini (1463-1878) je jedan od najdužih perioda vladavine jedne civilizacije na ovim prostorima. Radi se o periodu od nekoliko stoljeća, odnosno više od 400 godina vladavine. Nesumnjivo da je takvo jedno jako carstvo moralo ostaviti snažan dojam i uticaj na kulturno-historijsku baštinu Bosne i Hercegovine.

Pod komandom Sultan Mehmed Fatiha osmanlijska vojska je 1463. godine za kratko vrijeme osvojila veliki dio Bosne. Te godine palo je i Jajce i pogubljen je posljednji bosanski kralj iz dinastije Kotromanića, Stjepan Tomašević. Osvajanjem Bosne stvoreni su uvjeti za dalja napredovanja Osmanlija prema zapadu. U narednim decenijama nastavljena su osvajanja osmanlijske vojske i uskoro su formirani novi sandžaci: Hercegovački (1470.) i Zvornički (između 1478. i 1483.). Godine 1512. osmanlijska vojska osvaja područje Srebreničke banovine, a 1527. godine osvojena je i Jajačka banovina, čija je teritorija priključena Bosanskom sandžaku. Potpuno osvajanje bosanske države trajalo je više od jednog stoljeća, sve do pada Jajca, pa do 1592. godine. U tom periodu uništena je srednjovjekovna bosanska država a Osmanlije uspostavljaju svoj sistem vlasti. To je doba najvećeg uspona Osmanskog carstva, doba u kome se ova država razvila u imperiju svjetskih razmjera.⁹

Na osnovu istraživanja turskog historičara Ekrem Hakki Ayverdia, Osmanlije su unutar nekoliko stoljeća prisutnosti na području zemalja bivše Jugoslavije izgradile više od 6600 objekata. U to se ne ubrajaju bogati stambeni kompleksi, kojih je bilo na stotine. Krajem 15. i početkom 16. stoljeća Osmanlije sprovode intenzivnu kampanju osnivanja gradova orijentalnog tipa. Iza toga je stajala odluka o uvlačenju Bosne u sasvim novi civilizacijski krug.

⁹ Zlatar, Behija, Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata. Sarajevo: Bosanski kulturni centar, 1998. Str. 97-99

Afirmisan je tip grada koji je konceptualno objedinjavao različite aspekte društvenog, ekonomskog i kulturnog života, na način kako to i danas podrazumijevamo.¹⁰

Prije dolaska Osmanlija na prostorima južnoslavenskih zemalja bilo je malo gradova. Za vrijeme osmanske vlasti u tim zemljama nastao je veliki broj novih gradova, a znatan broj onih koji su zatečeni tokom nekoliko decenija izmijenio je svoj izgled i dobio orijentalni karakter. Tokom 16. stoljeća, kad je Balkan predstavljao jedinstveno privredno, ekonomsko i carinsko područje, kojem je pripadala i Bosna i Hercegovina, na cijelom tom prostoru bujala je graditeljska djelatnost. Tome je, sasvim sigurno, doprinijela činjenica da je 16. stoljeće u historiji Osmanskog carstva bilo vrijeme koje je nosilo pečat njegovog najvećeg političkog uspjeha.¹¹

Vidimo da je prisutnost Osmanlija u Bosni i Hercegovini označila je jedan sasvim novi period promjena, i u vjerskom, kulturnom i demografskom smislu. Širom Bosne grade se džamije, medrese, čaršije, dućani, hamami, sahat-kule, mostovi, biblioteke, česme, kervan-saraji, bezistani i mnoge druge institucije i kompleksi koji su i danas vidljivi na ovim prostorima, te su dio naše zajedničke kulturne baštine.

¹⁰ Šurković, Kenan, Bojadžić, Elvedina, Osmanska arhitektura Sarajeva. Sarajevo: Udruženje za promociju islamske umjetnosti Monolit, 2017. Str. 18

¹¹ Alen, Šurković, Vakufi bosanskih namjesnika i njihov značaj za urbanizaciju gradskih naselja u XV i XVI stoljeću. Bošnjaci u Osmanskom carstvu (XV-XX stoljeće: Zbornik radova. Sarajevo: Mladi muslimani, 2016. Str. 10

4. ULOGA I ZNAČAJ SAVREMENIH TURSKIH KULTURNIH INSTITUCIJA U PROMOCIJI I OČUVANJU OSMANSKOG NASLIJEĐA U BIH

Republika Turska i Bosna i Hercegovina već dugi niz godina imaju odličnu međukulturnu saradnju. Razlog tome leži, zasigurno, u tome što smo dugi niz stoljeća dijelili istu kulturu i način života. U Bosni i Hercegovini uloga turskih kulturnih institucija, vladinih i nevladinih, je uveliko prisutna, već nekoliko godina unazad. Među njima su najpoznatije Turska agencija za saradnju i koordinaciju (TİKA) i Institut Yunus Emre. Obje institucije imaju svoja predstavništva u Sarajevu, odakle i uspješno djeluju. Njihov primarni cilj i uloga jeste upravo očuvanje našeg zajedničkog naslijeđa, odnosno promocija „vlastite“ i naše kulturne baštine. Obje institucije su svoje prve ofise van Republike Turske otvorile upravo u Bosni i Hercegovini i sama ta činjenica pokazuje kako ova država želi da pomogne i da podršku našoj državi. U nastavku sam detaljno obradila najznačajnije projekte i aktivnosti koje su ove dvije institucije „poklonile“ našoj državi i na taj način podržale naše zajedničko naslijeđe i time učvrstile kulturne odnose između Republike Turske i Bosne i Hercegovine.

4.1. Turska agencija za saradnju i koordinaciju – TİKA

Turska agencija za saradnju i koordinaciju, poznatija kao TİKA (*Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Başkanlığı*) osnovana je 1992. godine.

Završetkom Hladnog rata i raspadom SSSR-a mnoge države u centralnoj Aziji i na Kavkazu su stekle nezavisnost. Činjenica da te države (Kazahstan, Turkmenistan, Uzbekistan, Azerbejdžan i Kirgistan) i Republika Turska imaju zajednički jezik, zajedničku kulturu i baštinu, otvorila je put ka jačanju bilateralnih i regionalnih odnosa. Pojavila se potreba za organizacijom koja bi implementirala i koordinirala aktivnosti i vanjskopolitičke prioritete u regionu i pružala pomoć koja će vremenom biti dio dugoročnih projekata i uzajamne saradnje. Tako je 1992. godine osnovana Turska agencija za saradnju i koordinaciju.¹²

¹² TİKA: o nama. Dostupno na: <https://www.tika.gov.tr/tr/sayfa/hakkimizda-14649> (19. 06. 2022)

Slika 1. TİKA – logo¹³

Slika 2. TİKA – glavna zgrada i predstavništvo u Ankari¹⁴

Danas, sa svojim glavnim predstavništvom u Ankari, TİKA uspješno realizuje mnoge projekte i aktivnosti iz oblasti obrazovanja, kulture, zdravstva, restauracije, razvoja poljoprivrede, finansija, turizma, industrije, infrastrukture itd. Ovisno o aktivnoj i principijelnoj vanjskoj politici Republike Turske iz dana u dan se povećava broj zemalja sa kojima ova organizacija saraduje. Trenutno djeluje u 150 država sa 62 ureda za koordinaciju programa u 60 država. Među njima nalazi se i Bosna i Hercegovina.

4.1.1. TİKA u Bosni i Hercegovini

Zanimljivo je da je TİKA svoj prvi ofis izvan granica Turske otvorila upravo u Bosni i Hercegovini, 11. oktobra 1995. godine, neposredno nakon rata. Na taj način bila je spremna da odmah pruži svaku vrstu pomoći našoj državi. Tako je i sve do danas nastavila pružati svoju nesebičnu pomoć i podršku punih 27 godina. U tom periodu realizovala je više od 900 projekata u različitim oblastima svog djelovanja.

Kada su u pitanju aktivnosti i projekti ove organizacije na polju naše zajedničke kulturne baštine, TİKA je najviše pomogla u renoviranju i restauraciji pojedinih objekata koji su od

¹³ TİKA logo. Izvor: <https://www.tika.gov.tr/en/corporate-identity> (19. 06. 2022)

¹⁴ TİKA glavna zgrada i predstavništvo. Izvor TİKA strategijski plan (2019 - 2023), str. 20. Dostupno na: <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/Faaliyet%20Raporu%202018/Stratejik%20Plan%202019-2023/TIKAStratejikPlan2019Web.pdf> (19. 06. 2022)

izuzetne važnosti za promociju i očuvanje naše kulturne baštine. Znači prvenstveno se radi o obnovi, restauraciji i promoviranju materijalne kulturne baštine. U nastavku ću navesti pomenute najznačajnije projekte iz ove oblasti.

- **Mostovi**

- ***Stara Kamena ćuprija u Konjicu, 2009.***

Stara, Kamena ćuprija u Konjicu jedna je od četiri najznačajnije u našoj zemlji, pored mostova u Mostaru, Višegradu i trebinjskog Arslanagića mosta. Stari kameni most koji ima šest lukova, našao se na listi zaštićene kulturno-historijske baštine ove zemlje ujedno se smatra tačkom gdje se Hercegovina spaja sa Bosnom. Godine 1682. nad Neretvom podignut je Kameni most, rijedak primjer klasične turske mostogradnje. Ako je išta u historiji simboliziralo ovaj grad, to je, bez sumnje, bio taj most kojeg su 3. marta 1945. godine, na oslobođenje grada, njemački fašisti pri povlačenju digli u zrak poslije čega su ostali čitavi samo kameni stubovi. Most je predstavljao remek-djelo arhitekture 17. stoljeća.¹⁵

Sa sigurnošću se zna da je Most podignut za vrijeme vladavine 19. Osmanskog sultana Mehmeta IV, 1682. godine. Međutim, do danas nije utvrđeno ko je bio prvi graditelj ovog mosta. Džemal Čelić i Mehmed Mujezinović navode različite narodne legende i priče; da je to bio Ali-aga Hasečić, visoki dostojanstvenik u Carigradu, koji je prolazio preko dotrajalog mosta, pa je tom prilikom posrnuo njegov at¹⁶, pa ga je to rasrdilo i kad se vratio iz svog rodnog Stoca, ostavio je novac da se u Konjicu sagradi solidan most. Prema drugoj predaji to je bio Ahmed-paša Sokolović itd.¹⁷

U julu 2003. godine, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine proglasila je ovo dobro nacionalnim spomenikom od značaja za Bosnu i Hercegovinu. Restauraciju je izvršila Republika Turska, nakon potpisivanja protokola između Turske agencije za saradnju i koordinaciju (TİKA), Općine Konjic i Uprave za ceste pri Ministarstvu prometa Republike Turske. Kamen temeljac za obnovu postavljen je 12. maja 2006. godine, a obnova je završena za četiri godine. Ćuprija sa šest lukova široka je 5,35 m. a njena dužina je

¹⁵ Karić, Irmelina. Stara kamena ćuprija u Konjicu kao kulturno-historijski simbol i promocija turizma. // Časopis Univerziteta u Travniku, vol. 7, br. 2 (2015), str. 99

¹⁶ At (turb.) - konj

¹⁷ Čelić, Džemal, Mujezinović, Mehmed, Stari mostovi u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevo - Publishing, 1998. str. 22

86, 20 m. Izvođač radova je turska firma ER-BU koja je renovirala ćupriju u izvornom obliku. Zvanično otvorenje, kojem je i prisustvovao predsjednik Republike Turske, Recep Tayyip Erdoğan, bilo je 16. juna 2009. godine, na dan Općine Konjic.

(a)

(b)

Slika 3. Rekonstrukcija ćuprije (a)¹⁸ i izgled ćuprije na dan otvorenja (b)¹⁹

Slika 4. Ploča sa podacima o obnovi Stare ćuprije u Konjicu²⁰

¹⁸ Izvor: <https://zenicainfo.ba/2020/03/03/prije-75-godina-njemacki-okupatori-srusili-stari-kameni-most-u-konjicu/> (19. 06. 2022)

¹⁹ Izvor: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/danas-otvaranje-starog-mosta-u-konjicu/090615117> (19. 06. 2022)

²⁰ Fotografisano: 26.06.2022.

Slika 5. Stara ćuprija u Konjicu ²¹

- ***Most Mehmed-paše Sokolovića u Višegradu, 2019.***

Mehmed-paše Sokolovića na Drini u Višegradu jedan je od najznačajnijih kulturno-historijskih spomenika u Bosni i Hercegovini a i na Balkanu, iz perioda Osmanskog carstva. Sagrađen je u periodu od 1571. do 1577. godine po želji i naredbi Mehmed-paše Sokolovića, Velikog vezira u Osmanskom carstvu, a djelo je jednog od najvećih osmanskih arhitekata Mimara Sinana. Predstavlja jedno od najveličanstvenijih djela arhitekture iz osmanskog perioda.

Jedinstvenost i specifičnost višegradskog mosta je u njegovom obliku. Sastoji se od 12 lukova (od kojih je 11 na mostu i jedan na rampi) formiranih od šiljastih lukova različite širine. Preostalih 10 lukova u rijeci su blizu jedan drugom. Ukupna dužina mosta je 299 metara sa prilaznom rampom do mosta, a širina 7, 20 metara.²²

Na 31. sjednici Komiteta za svjetsku baštinu, održanoj od 23. juna do 2. jula 2007. godine u Novom Zelandu, odlukom broj 31 COM 8B.34. Most Mehmed-paše Sokolovića upisan je na UNESCO Listu svjetske baštine.²³

²¹ Izvor: <https://twitter.com/tikasaraybosna/status/826371751462502404?lang=he> (19. 06. 2022)

²²Izvor:

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bir_koca_sinan_eseri_sokollu_mehmet_pasa_koprusu_drina_koprusu_tika_tara_findan_restore_ediliyor-3571 (19.06.2022)

²³ UNESCO zaštićena baština u BiH. Dostupno na:

<http://unesco.bih.mcp.gov.ba/spomenici/default.aspx?id=14235> (19.06.2022)

Radove na restauraciji mosta na Drini, koji je tokom vremena bio teško oštećen usljed poplava i razaranja koje je pretrpio tokom Drugog svjetskog rata, a i zadnjeg rata, TİKA je završila 15. maja 2016. godine pod nadzorom Generalne direkcije za autoputeve. Izvođač radova je bila turska građevinska firma ER-BU, koja je ranije izvodila radove na Starom mostu u Mostaru i mostu u Konjicu. Finalna restauracija, konačna dozvola i otvorenje održano je 02. aprila 2019. godine. TİKA je u potpunosti finansirala obnovu ovog mosta u vrijednosti od pet miliona eura. Ovo je jedan od njihovih najznačajnijih i najvećih projekata.

Slika 6. Most Mehmed paše Sokolovića u Višegradu²⁴

Slika 7. Svečano otvorenje Mosta²⁵

²⁴ Fotografisano 27.03.2022.

²⁵ Izvor:

https://www.tika.gov.tr/tr/haber/sokollu_mehmed_pasa_koprusu_nun_restorasyonu_resmen_tamamlandi-50619
(19.06.2022)

- *Stari most u Mostaru – dio, 2004.*

Prema riječima poznatih arhitekata Juraju Neidhartu i Džemalu Čeliću, uski, krivudavi sokačići, stoljetne kuće pokrivene pločom, sjenovite, kaldrmisane i cvijećem zasađene avlije, minareti poput kopalja od kamena, izrazito suptropska flora smokva i čempres — intenzivno plavo nebo, smaragdnozeleno Neretva, mediteransko sunce, što stvara divne kontraste svjetla i sjene — to je Mostar.²⁶ Naravno, pored svih ovih ljepota i karakteristika, ono po čemu je ovaj grad karakterističan jeste upravo Stari most, koji je jedan od najznačajnijih i možda najljepših kulturno-historijskih spomenika Bosne i Hercegovine. Sa svojom posebnom strukturom predstavlja jedinstven i unikatan spomenik koji se nalazi na UNESCO listi svjetske baštine²⁷.

Kada je u pitanju sama gradnja, navodi se da je sultan Sulejman, na zahtjev Mostaraca, naredio izgradnju mosta u Mostaru. Most je završen 1566. godine, odnosno u posljednjoj godini vladavine ovog sultana. Most je djelo mimara Hajrudina, učenika poznatog mimara u Osmanskom carstvu Mimar Sinana, koji je lično odabrao svog učenika Hajrudina za ovakav delikatan zadatak.²⁸ Stari most sa svojom visinom od 24 metra iznad rijeke Neretve, dugačak 30 metara i širok 4 metra, izgrađen je najsavremenijom tehnologijom u to vrijeme. Za izgradnju mosta korišteno je 456 kamenih blokova.²⁹

U vrijeme agresije na Bosnu i Hercegovinu, Stari most, star 427 godina, 9. novembra 1993. godine pogođen je i srušen, nakon mnogobrojnih artiljerijskih napada i bombardovanja od strane pripadnika HVO-a.

Projekat ponovne izgradnje, obnove i rekonstrukcije ovog mosta, pokrenut je 1997. godine pod pokroviteljstvom UNESCO-a, Svjetske banke, Turske agencije za saradnju i koordinaciju (TİKA), Istraživačkog centra za islamsku historiju, umjetnost i kulturu (IRCICA), Razvojnu banku Vijeća Evrope, Vlade Republike Italije, Vlade Kraljevine Nizozemske, Vlade Republike Hrvatske. Ukupna cijena obnove koštala je oko 15 miliona dolara. Uz pomoć ovih donacija i

²⁶ Neidhardt, Juraj, Čelić, Džemal, Stari most u Mostaru: arhitektonsko-urbanistička problematika konzerviranja i restauriranja mosta i okoline te korigiranje udaljenijih objekata, koji optički pripadaju okolini mosta. Str. 133. Dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/download/zs/1953/6-1953.pdf> (19.06.2022)

²⁷ Uvršten na ovu listu 17.07.2005. godine

²⁸ Čelić, Džemal, Mujezinović, Mehmed, Stari mostovi u Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Sarajevo-Publishing, 1998. str. 230-231

²⁹ Mostar Köprüsü. Dostupno na: https://tr.wikipedia.org/wiki/Mostar_K%C3%B6pr%C3%BCs%C3%BC (19.06.2022)

naporima pomenutih organizacija, a najviše uz pomoć Vlade Republike Turske, Stari most u Mostaru je završen i svečano otvoren 23. jula 2004. godine.

Slika 8. Ploča o podacima o obnovi Starog mosta u Mostaru ³⁰

(a)

(b)

Slika 9. Stari most 1890. (a)³¹ i srušeni Stari most 1993. (b) ³²

³⁰ Fotografisano: 01.03.2022.

³¹ Izvor: <http://memory.loc.gov/service/pnp/ppmsc/09400/09467v.jpg> (19. 06. 2022)

³² Izvor: <https://avaz.ba/media/2020/11/08/1369876/thumbs/873x400.jpg> (19. 06. 2022)

(a)

(b)

Slika 10. Obnova Starog mosta (a)³³ i otvorenje (b)³⁴

Slika 11. Stari most u Mostaru danas³⁵

³³ Izvor:

https://tr.wikipedia.org/wiki/Mostar_K%C3%B6pr%C3%BCs%C3%BC#/media/Dosya:Bosnia_Mostar_old_bridge_2.JPG (19. 06. 2022)

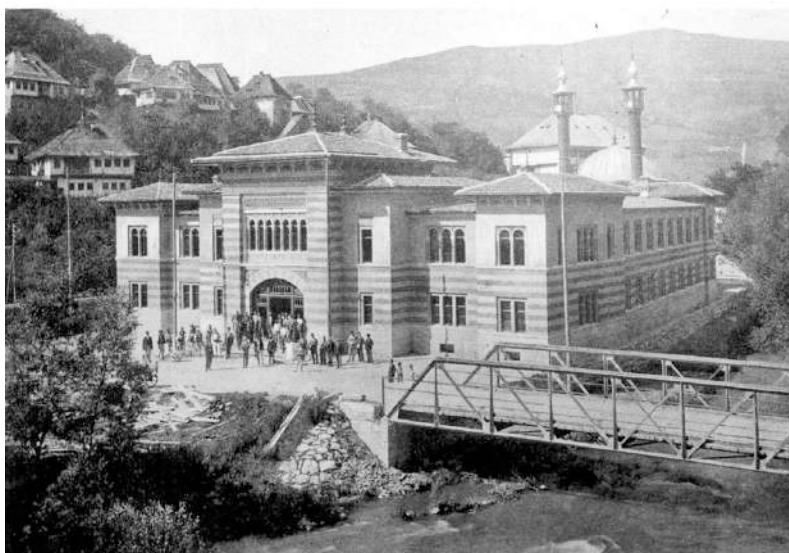
³⁴ Izvor: <https://www.burhanettinsenli.com/mostar-koprusu-neden-hedef-oldu/> 19. 06. 2022)

³⁵ Izvor: <https://whc.unesco.org/en/documents/120234> (19.06.2022)

- **Medrese**

- *Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku*

Elči Ibrahim-pašina medresa osnovana je 1706. godine, u periodu kada je Bosna bila pod upravom Osmanske Carevine. Njen osnivač je Elči Ibrahim-paša, jedan od vezira koji su stolovali u Travniku, tadašnjoj bosanskoj prijestonici, odakle su upravljali Bosnom. U Travniku su nekada postojale tri medrese a Elči Ibrahim-pašina medresa je najstarija od njih i jedina koja je do danas preživjela. Ibrahim-paša je bio turskog porijekla, vrlo dobar diplomata po čemu je dobio nadimak "elči - mirotvorac", a nadasve dobar mu'min i dobrotvor, koji je u to vrijeme osim Medrese uvakufio još niz objekata vjerskog i privrednog karaktera koji su izdržavali Medresu, ali koji se nisu, osim Medrese, na žalost do danas održali.

Slika 12. Prvobitni objekat Elči Ibrahim-pašine medrese ³⁶

Nastava se odvijala u sadašnjoj zgradi Medrese sve do 1941. godine, kada se zbog ratnih okolnosti premješta na drugo mjesto, do 1943. godine. Nakon završetka Drugog svjetskog rata, po uspostavi komunističke vlasti, Medresi je zabranjen daljnji rad, što je bio slučaj i sa mnogim drugim medresama u Bosni. Jedino je Gazi Husrev-begovoj medresi u Sarajevu bio dozvoljen rad. Objekat Medrese je u periodu od Drugog svjetskog rata do njenog ponovnog otvaranja služilo raznim svrhama: Dom za stare i iznemogle osobe, Psihijatrijska bolnica, mjesto skupljanja beskućnika sa ovoga područja, da bi jedno vrijeme bila potpuno napuštena i

³⁶ Izvor: <https://www.medresa.edu.ba/images//galerija/medresa/gallerija-04.jpg> (19.06.2022)

prepuštena da propada i truhne. Čak je u jednom periodu predlagano da se ona potpuno sruši. 1983. godine tadašnje općinske vlasti daju zgradu Medrese firmi "Šipad", koja zgradu adaptira i pretvara u prostor za izlaganje i prodaju namještaja. Ova namjena ostaje sve do sredine 1994. godine, kada se počelo sa adaptiranjem zgrade i radovima na vraćanju objekta svrsi zbog koje je i napravljen. Konkretni rad na ponovnom otvaranju ove Medrese datira još od 1990. godine, odmah nakon pada bivšeg režima, ali se do realizacije te ideje moralo čekati do 1994. godine. U tom periodu su vršene pripreme za ponovno otvaranje. Medresa sa radom počinje 08.10.1994. godine, nakon 53 godine prekida u radu.³⁷

Elči Ibrahim-pašina medresa je među zajedničkim projektima historijskog naslijeđa Bosne i Hercegovine i Turske. Obzirom da je Medresa pretrpila velika oštećenja, tokom svoje historije, bilo je potrebno da se ovaj objekat i obnovi na način da mu se vrati njegov autentičan prvobitni izgled. Prvobitna zgrada Medrese imala je dvije munare, koje su srušene u periodu između 1918-1919. godine. Koordinator TİKA-e Ömer Faruk Alımcı izrazio je svoje zadovoljstvo što mogu doprinijeti ovom projektu kao TİKA. Spoljašnja strana munara je drvena kao i u originalu, kao što je bila. Zahvaljujući arhivskim dokumentima, munare su obnovljene u skladu sa originalom.³⁸

Slika 13. Obnova i ponovna rekonstrukcija munara ³⁹

³⁷ Elči Ibrahim-pašina medresa u Travniku: historijat. Dostupno na: <https://www.medresa.edu.ba/medresa/historijat> (29.06.2022)

³⁸ Bosna Hersek'teki Tarihi Medrese TİKA Tarafından Restore Ediliyor. Dostupno na: <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna-hersek-teki-tarihi-medrese-tika-arafından-restore-ediliyor-54424> (29.06.2022)

³⁹ Izvor: <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna-hersek-teki-tarihi-medrese-tika-arafından-restore-ediliyor-54424> (29.06.2022)

Dževdet Šošić, direktor Medrese, naglasio je kako je TİKA, 2013. godine uložila 500.000 eura u izgradnju objekta ženskog dijela Elči Ibrahim-pašine medrese.⁴⁰

Pored toga, je TİKA je obnovila i finansirala detaljnu rekonstrukciju glavnog i centralnog objekta Elči Ibrahim-pašine medrese koji datira iz 1895. godine. Prema riječima direktora ove medrese, važno je napomenuti da je ova medresa dobila ime po jednom od bivših osmanskih vezira, Elči Ibrahim-paši, te da je to jedina medresa u Bosni i Hercegovini koju je izgradio vezir.⁴¹

a)

b)

Slika 14. Obnova centralnog dijela medrese (a)⁴² i finalni izgled (b)⁴³

Slika 15. Zgrada Elči Ibrahim-pašine medrese u Travniku⁴⁴

⁴⁰ <https://akos.ba/vracanjem-munara-elci-ibrahim-pasina-medresa-i-travnik-poprimaju-novi-stari-izgled/> (29. 06. 2022)

⁴¹ <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna-hersek-teki-tarihi-medrese-tika-arafindan-restore-ediliyor-54424> (29.06.2022)

⁴² Izvor: <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna-hersek-teki-tarihi-medrese-tika-arafindan-restore-ediliyor-54424> (29. 06. 2022)

⁴³ Izvor: <https://www.medresa.edu.ba/images//galerija/medresa/gallerija-10.jpg> (29. 06. 2022)

⁴⁴ Izvor: <https://www.medresa.edu.ba/images//galerija/medresa/gallerija-27.jpg> (29. 06. 2022)

- *Karađoz-begova medresa u Mostaru, 2013.*

Mostar je nekada imao ukupno 11 medresa koje su predstavljale visokoobrazovne institucije toga vremena. Najstarija i najpoznatija među njima jeste Karađoz-begova medresa. Njen osnivač je Mehmed (Muhamed) beg Zaim, sin Seadetov, koji je bio porijeklom iz naselja Potoci, Bijelo Polje, kod Mostara. U gradu Mostaru je poznat kao Karađoz-beg. Taj epitet, prema predaji, dobio je zbog svoje naočitosti (kara göz - crnook). Iz njegove vakufname o izgradnji džamije 965. (1557/8) godine saznajemo da je bio brat velikog vezira Rustem-paše i hercegovačkog namjesnika Sinan-paše. Karađoz-begova medresa osnovana nešto prije 1557. godine. Izgrađena je u dvorištu istoimene džamije. Imala je prostorije za smještaj učenika, biblioteku i salu za predavanja. Ova medresa je tokom svoga postojanja iznjedrila mnoge poznate učenjake (alime) iz oblasti islamskih nauka, književnosti, filozofije i dr. Iz novijeg perioda dovoljno je spomenuti velikog mostarskog učenjaka i učenika ove medrese Mustafu Ejubovića, koji je poznatiji kao šejh Jujo. Karađoz-begova medresa neprestano je radila do 1918. godine. Ipak, njen rad biva obustavljen i vrata ove čuvene odgojno-obrazovne ustanove ostaju zatvorena narednih 77 godina. Tek 1995. godine, medresa ponovo počinje sa svojim radom. Prvi časovi održani su u sali Muftijstva, smještenog u prostorijama preko puta Koski Mehmed-pašine džamije na Tepi, i tu su se održavali do 25. decembra 1995. godine. Nakon toga, rad se nastavlja u prostorijama džamije „Bosanski mudžahidi”, vakufu dr. Mahmuda Tantavija, na lokalitetu Sjevernog Logora. Obnovom Ćejvan Ćehajine medrese, 1997. godine medresa jedan izvjesni period nastavu odvija upravo u ovom objektu.⁴⁵

Prvi radovi na novoj zgradi medrese započeli 2006./2007. godine, da bi u septembru 2013. godine Karađoz-begova medresa uselila u svoj novootvoreni objekat. Veliki doprinos u izgradnji i opremanju nove zgrade, dala je TİKA, koja je ujedno i najveći donator. Zgradu, koja ima 68 prostorija korisne površine od cca 3.000 kvadratnih metara, TİKA je završila u kratkom roku i osposobila je za školsku 2013-2014. godinu.⁴⁶

⁴⁵ <https://medresamostar.com/Home/History> (29.07.2022)

⁴⁶ [https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna hersek te karagoz bey medresesinin yeni binasi hizmete acildi-5760](https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna%20hersek%20te%20karagoz%20bey%20medresesinin%20yeni%20binasi%20hizmete%20acildi-5760) (29.07.2022)

Slika 16. Nova zgrada Karadžić-begove medrese u Mostaru ⁴⁷

- *Ćejvan Ćehajin mekteb (Keyvan Kethüda Mektebi) u Mostaru, 2018.*

U historijskom razvoju Mostara mektebi su imali nezamjenjivu ulogu, jer su uporedo s medresama sve do kraja 18. st. bili jedine prosvjetne ustanove u kojima se sticalo znanje. Ćejvan Ćehajin mekteb bio je podignut uz njegovu džamiju prije 1554. godine i radio sve do 1945. godine.⁴⁸ Ćejvan Ćehaja, sin Abdurahmanov živio je u Mostaru u 16. stoljeću i bio je oprosteni rob hercegovačkog namjesnika Sinan-paše. Za života je nosio visoka državna zvanja i bio sekretar bosanskog vilajeta i povjerenik za popis posjeda u Hercegovini. Umro je u Mostaru 1569. godine i sahranjen u groblju kod svoje džamije. Vakif je 1552. godine sagradio u Mostaru džamiju i uz nju mekteb, medresu i biblioteku.⁴⁹

Ćejvan Ćehajin mekteb u Mostaru izgrađen je sredinom 16. stoljeća. Bio je mekteb sve do kraja Drugog svjetskog rata. Godine 1997. postaje dom učenicima Karadžić-begove medrese. Iz tog razloga u narodu je poznat kao „Stara medresa“. Objekat Ćejvan Ćehajinog mekteba, koji se nalazi na listi nacionalnih spomenika Bosne i Hercegovine. 2016. godine je restauriran od strane TİKA-e, a danas je svjetionik znanja i dom Kulturnom centru Yunus Emre.⁵⁰

⁴⁷ Izvor: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/bosna_hersek_teki_tarihi_medrese_tika_tarafindan_restore_ediliyor-54424 (29.06.2022)

⁴⁸ Omerika, Nusret, Kulturno-historijski spomenici Mostara u narodnoj pjesmi, str. 3. Dostupno na: http://www.cidom.org/wp-content/uploads/2015/12/dr.Omerika-Kulturno-historijski-spomenici-Mostara-u-narodnoj-pjesmi_opt.pdf (29.07.2022)

⁴⁹ Hasandedić, Hivzija, Hercegovački vakufi i vakifi. Dostupno na: <https://analighb.com/index.php/aghb/article/view/474/925> (29.07.2022)

⁵⁰ https://www.tika.gov.tr/tr/video/mostar_karagoz_bey_medresesi-49060 (29.07.2022)

Slika 17. Svečano otvorenje restaurirane zgrade Ćevvan Ćehajinog mekteba u Mostaru ⁵¹

⁵¹ Izvor: https://www.tika.gov.tr/tr/haber/mostar_daki_tarihi_karagoz_bey_medresesi_acildi-48997 (29.06.2022)

- **Džamije**

- ***Džamija Fazlagića Kula, općina Gacko, 2009.***

Ova džamija, koja datira iz 16. vijeka, srušena je 1992. godine. Nakon rata je obnovljena, međutim 8. 12. 2008. godine, uoči Kurban bajrama je zapaljena od strane nepoznatih lica. Uz pomoć i podršku TIKA-e džamija je, samo godinu dana kasnije, drugi put obnovljena, te je svečano otvorena 16.08.2009. godine.

Slika 18. Džamija Fazlagića Kula u Gacku, zapaljena 2008. god ⁵²

Slika 19. Džamija Fazlagića Kula u Gacku.⁵³

⁵² Izvor: <https://slika.nezavisne.rs/2008/12/750x450/20081208193045.jpg> (30.06.2022)

⁵³ Izvor: https://scontent.ftzl2-1.fna.fbcdn.net/v/t31.18172-8/13920363_1784338208510404_801412808797995814_o.jpg?_nc_cat=101&ccb=1-7&_nc_sid=9267fe&_nc_ohc=1Yjs2dKH9AcAX8nR4wg&_nc_oc=AQmQXCMQntCuLhL6AEVwnmBtORS_TqEbh9Ijo7v5MMIsVol9QM0xUToWau6rMGDgjXWg&_nc_ht=scontent.ftzl2-1.fna&oh=00_AT8KZcGdiErvP0hjb2Xy0fIYtGvd8U8ezdlOoOuoamFMPw&oe=62E2EA32 (30.06.2022)

- *Careva džamija u Sarajevu, 2015.*

Sejfudin Fehmudin Kemura u svojoj knjizi pod nazivom „*Javne muslimanske gragjevine u Sarajevu*“ za Carevu džamiju navodi sljedeće: „*Ova se lijepa džamija u starim sidžilima i zapisnicima piše su tri imena: Careva džamija, Stara džamija i Gazi sultan Fatih Mehmed-hanova džamija.*“⁵⁴

Careva džamija je jedna od prvih džamija izgrađenih u Bosni i Hercegovini, te prva u Sarajevu. Izgrađena je 1462. godine, a njenu izgradnju je finansirao i omogućio osnivač grada Sarajeva Isa-beg Ishaković. Međutim, ova džamija je izgorila 1480. godine, kada je despot Vuk Grgurević provalio sa vojskom iz Jajca i popalio Sarajevo. Na istom mjestu se ponovo gradi džamija (po mišljenju jednih iz temelja, a po mišljenju drugih samo kupola džamije je bila izgorila, tako da je samo ona ponovo građena) i u današnjem obliku izgrađena je 1566. godine, a njenu gradnju finansirao je Sulejman Veličanstveni. U to doba glavni arhitekta Carevine bio je mimar Sinan, a smatra se da je gradnju ove džamije realizovao jedan od njegovih učenika ili saradnika. To je centralni tip džamije sa trostranim trijemom. Osmokutna munara, čije je šerefe pokriveno stalaktitima, predstavlja jednu od najljepših starih munara u Bosni i Hercegovini. Vrijedni nadgrobnici spomenici, nastali u razdoblju od 15. do 19. vijeka, nalaze se u groblju iza džamije. Za nekoliko arhaičnih nišana iza mihraba pretpostavlja se da označavaju grob osnivača Sarajeva Isa-bega Ishakovića.⁵⁵

Važno je spomenuti da je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini 2004. godine, donijela odluku da se Graditeljska cjelina Careve (Hatibove, Stare sultan Mehmeda, Stare-Atik, Gazi sultan Fatih Mehmed-hanove) džamije sa Isa-begovom banjom u Sarajevu proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.⁵⁶

TİKA je 2014. godine započela radove održavanja, popravke i restauracije ove najstarije džamije u glavnom gradu Sarajevu. U okviru restauratorskih radova izvođeni su radovi na renoviranju i popravci na različitim prostorima od elektroinstalacija do podnog grijanja, od eksterijera do munare, od vodovoda i kanalizacije do abdesthane i od krova do kompletnog uređenja.⁵⁷

⁵⁴ Kemura, Sejfudin, *Javne muslimanske gragjevine u Sarajevu*. Dio 1, *Careva džamija*: sa sedamnaest slika u tekstu i dvije table. Sarajevo: Zemaljska štamparija, 1908. Str. 1

⁵⁵ <https://bascarsija.ba/bascarsija/vazni-objekti/item/813-careva-dzamija> (29.07.2022)

⁵⁶ http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2512 (29.07.2022)

⁵⁷ <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika-saraybosnanin-en-eski-camisini-yeniden-ayaga-kaldiriyor-7799> (29.07.2022)

Slika 20. Početak restauracijskih radova na Carevoj džamiji⁵⁸

Džamija je ponovo otvorena 20. maja 2015. godine uz učešće predsjednika Recepta Tayyipa Erdogana, nakon što su radovi na restauraciji završeni. Pored vanjskog dijela, TİKA je finansirala i kompletnu restauraciju i unutrašnjeg dijela, oslikavanje i kaligrafiju, 2021. godine.

Slika 21. Obnovljena Careva džamija u Sarajevu ⁵⁹

⁵⁸ Izvori: https://file.tika.gov.tr/cache/old/2014/09/1411380584_img4992.1024..jpg ,
https://file.tika.gov.tr/cache/old/2014/09/1411380577_img4947.1024..jpg (29.06.2022)

⁵⁹ Izvori: <https://twitter.com/tikasaraybosna/status/793395257539002368> ,
<https://file.tika.gov.tr/cache/2016/Yeni%20-%20T%C3%BCrk%C3%A7e%20Web%20Sitesi%20%C4%B0%C3%A7in%20Resimler/2015/16%20Cumhurb%20a%C5%9Fkan%C4%B1m%C4%B1z%C4%B1n%20Bosna%20Hersek%20H%C3%BCnkar%20Camii%20A%C3%A7%C4%B1l%C4%B1%C5%9F%C4%B1/00%20C.1024..JPG> (29.06.2022)

- ***Ferhadija džamija u Banja Luci, 2016.***

Nakon bitke na Mohaču, grad Banjaluka dolazi pod osmansku vlast i postaje regionalni centar. Za to je najzaslužniji Ferhat-paša, koji je bio prvi bosanski beglerbeg. Banjaluka je bila središte Bosanskog sandžaka sve do 1639. godine kada je centar sandžaka premješten u Sarajevo. Evlija Čelebija, koji je posjetio ovaj grad 1661. godine, zabilježio je da se u njemu nalaze dvije kule i utvrde, 45 mahala, 45 džamija i mesdžida, mnogo medresa, hamama, 300 dućana, natkrivena čaršija sa 100 dućana i 3700 domaćinstava. Ferhadija džamija je jedan od najznačajnijih historijskih i kulturnih spomenika Bosne i Hercegovine iz osmanskog perioda, koju je 1579. godine sagradio učenik Mimara Sinana u ime Ferhat-paše.⁶⁰

Ferhadija je predstavljala jedno od najuspješnijih arhitektonskih zdanja bosanske arhitekture u vrijeme Osmanlija u 16. Stoljeću, a 1950. godine uvrštena je u kulturnu baštinu Bosne i Hercegovine, potom i na listu spomenika svjetske baštine pri UNESCO-u.⁶¹

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini u maju 2003. godine donijela je odluku da se područje i ostaci građevinske cjeline - Ferhad-pašina džamija (Ferhadija) u Banjaluci, sa Ferhad-pašnim turbetom, Turbetom Safi-kadune, Turbetom Ferhad-pašinih bajraktara, šadrvanom, džamijskim haremom, ogradnim zidovima i portalom, proglašava nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.⁶²

Ovu historijsku džamiju u Banja Luci, koja je jedan od najvažnijih simbola u Bosni i Hercegovini, srpski četnici su 7. maja 1993. godine minirali i digli u zrak, postavljanjem dinamita na njene temelje. Tako je Ferhadija džamija porušena do temelja, a njeni ostaci odvezeni na deponiju smeća. Ovaj nemili datum, 7. maj, se u Bosni i Hercegovini obilježava kao „*Dan džamija*“.

⁶⁰https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_bosna_hersek_insembollerinden_tarihi_ferhadiye_camii_insaatini_tamamliyor-6242 (29.07.2022)

⁶¹ https://www.islamskazajednica.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=19143:obnova-ferhadije-u-banjoj-luci-ce-biti-završena-do-kraja-godine&catid=201&Itemid=457 (29.07.2022)

⁶² http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=1326 (29.07.2022)

Slika 22. Porušena Ferhadija džamija, 1993. ⁶³

Nakon završetka rata, od 2001. godine, pod rukovodstvom Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Ferhadija džamija se počinje obnavljati u njenom izvornom obliku. Zbog nedostatka finansijskih sredstava, obnova je bila obustavljena, te je TİKA pružila svoju pomoć i podršku. Podršku u nabavci kamena TİKA je 2009. godine obezbijedila za rekonstrukciju džamije. Radovima koje je TİKA izvela 25. marta 2014. godine započela je prva faza restauracije banjalučke Ferhadije džamije. Druga faza je podrazumijevala obnovu turbeta Ferhat-paše, te unutrašnje radove, kaligrafiju itd.⁶⁴ Važno je napomenuti da je džamija obnovljena u originalnom obliku, onakva kakva je i bila prije rušenja.

⁶³ Izvor: <https://faktor.ba/cms/uploads/2020/05/ecff9e917d64748a3920e5296ae32c9d.jpg> (29.06.2022)

⁶⁴<https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika-bosna-hersekin-sembollerinden-tarihi-ferhadiye-camii-insaatini-tama-mliy-or-6242> (29.07.2022)

Slika 23. Obnova Ferhadija džamije ⁶⁵

Godine 2016., 7. maja, na dan kada je i srušena, svečano je otvorena i zasijala ova banjalučka ljepotica. Otvorenju i svečanosti prisustvovao je i tadašnji premijer Republike Turske Ahmet Davutoğlu.

Slika 24. Otvorenje Ferhadija džamije, 2016. ⁶⁶

⁶⁵ Izvori: <http://cos.ba/media/k2/galleries/308/p1a91gpu7u19s31kh610131fkitge6.jpg> ,
https://file.tika.gov.tr/cache/old/2014/03/1395919249_tika-bosna-hersekin-semollerinden-tarihi-ferhadiye-camii-insaatini-tamamliyor-6.1024..jpg (29.06.2022)

⁶⁶ Izvor: <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/ferhadiye-camii-basbakan-ahmet-davutoglu-tarafindan-acildi-22654> (29.06.2022)

Slika 25. Ferhadija džamija u Banja Luci danas ⁶⁷

⁶⁷ Izvori: https://twitter.com/Tika_Turkey/status/728927553717678080/photo/1 ,
[https://hr.wikipedia.org/wiki/Ferhadija_d%C5%BEamija_u_Banjoj_Luci#/media/Datoteka:Dome_of_Ferhadija_Mosque_\(Banja_Luka,_Republika_Srpska\).jpg](https://hr.wikipedia.org/wiki/Ferhadija_d%C5%BEamija_u_Banjoj_Luci#/media/Datoteka:Dome_of_Ferhadija_Mosque_(Banja_Luka,_Republika_Srpska).jpg) (29.06.2022)

- *Sagrački hadži Mahmudova (Ulomljenica) džamija u Sarajevu, 2016.*

Džamija Sagrački hadži Mahmuda, u narodu poznatija kao Ulomljenica, prvi put se pominje 1528. godine, a pretpostavlja se da je njena gradnja dovršena do 1530. godine. Od svog nastanka pa do danas ova džamija je nekoliko puta renovirana i restaurirana s obzirom na okolnosti koje su dovele do njenog propadanja tokom godina. Džamiju Ulomljenicu je izgradio poznati i bogati sarajevski sagrdžija hadži Mahmud početkom 16. stoljeća. Ova džamija je dosta prostrana građevina na sprat, koja ima kamenu munar i veoma lijep drveni trijem. U gornjoj etaži ima perforirane natprozornike. Sa sjeverne i istočne strane džamije nalazi se prostrano groblje na prilično strmom terenu u kojem je ukopan i sam osnivač džamije hadži Mahmud. Džamija je ograđena masivnim zidom od cigle, sa nekoliko otvora. Desno od ulaznih dvorišnih vrata uzidana je česma, koja je i danas u funkciji. Džamija je nekoliko puta od svog nastanka pretrpjela teška oštećenja, prvi put nakon upada Eugena Savojskog u Sarajevo, zatim nakon dva svjetska rata te tokom posljednje agresije na Bosnu i Hercegovinu.⁶⁸

Slika 26. Sagrački hadži Mahmudova (Ulomljenica) džamija u Sarajevu ⁶⁹

⁶⁸ Ćurovac, Ejla, Ćurovac, Adnan. Sagrački hadži Mahmudova (Ulomljenica) džamija u Sarajevu // Novi Muallim 89 (2022), str. 67-68.

⁶⁹ Izvori: https://mesdzid.ba/wp-content/uploads/2016/08/sarajevo_sarajevo_dzamija_ulomljenica.jpg , <http://www.spomenici-sa.ba/2016/08/05/sanacija-i-rekonstrukcija-dzamiye-ulomljenice-2/> (29.06.2022)

Imajući u vidu ambijentalno – historijsku vrijednost džamije, dokumentovane izvore koji datiraju na početak XVI stoljeća, ljepotu i sklad proporcija izvedenog rješenja, posebno važnim se nameće očuvanje i zadržavanje autentičnih dijelova enterijera i eksterijera džamije. Kamena munara, dograđena nešto kasnije, prostrana u svojoj izvedbi i proporcijama, bogato je perforirana mukarnasima u gornjoj etaži. Neposredno po završetku rata 1992 – 1995. zbog pukotina koje su nastajale usljed klizanja terena, izvršena je sanacija zidova potpornim stubovima, a zatim i ojačanje zidova a-b serklažima. Nakon ove intervencije u više navrata su izvođeni radovi na objektu (izmjena prozora, izgradnja abdesthane na mjestu sofa, bojenje mihraba i autentičnih drvenih vrata i sl.), samoinicijativno od strane džemata, a bez nadzora službe zaštite. Tom prilikom su zbog nestručnih intervencija narušene pomenute vrijednosti kulturno-historijskog spomenika.⁷⁰

Investitor ovog projekta kompletne restauracije džamije je bila Turska uprava za međunarodnu saradnju i razvoj – TİKA, naravno pod nadzorom Kantonalnog zavoda za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo.

Slika 27. Rekonstrukcija Sagrakči hadži Mahmudove (Ulomljenica) džamije u Sarajevu ⁷¹

⁷⁰ “Sanacija i rekonstrukcija džamije Ulomljenice”. Sarajevo: Kantonalni zavod za zaštitu kulturno-historijskog i prirodnog naslijeđa Sarajevo. Dostupno na: <http://www.spomenici-sa.ba/2016/08/05/sanacija-i-rekonstrukcija-dzamiye-ulomljenice-2/> (30.06.2022)

⁷¹ Izvori: http://www.spomenici-sa.ba/wp-content/uploads/2016/08/Ulomljenica_2016-1-800x600.jpg (29.06.2022)

Džamija Ulomljenica je izuzetno vrijedan kulturno-historijski spomenik Bosne i Hercegovine, a ujedno je značajna i zbog toga što je bila centar učenja i obrazovanja za one kojima je to moglo biti uskraćeno zbog nemogućnosti pohađanja uobičajene nastave. U njoj su se krila izuzetno vrijedna rukopisna blaga, koja se danas nalaze u fondu Gazi Husrev-begove biblioteke, a ujedno nam je ova džamija i primjer kako je nekada jako malo potrebno da se naši spomenici kulture sačuvaju od propadanja i zaborava.⁷²

- ***Careva (Sultan Bajezida Valije II) džamija u Foči, 2017.***

U 16. stoljeću urbani razvoj i gradnja različitih objekata dobiva na intenzitetu, pogotovo ako se uzme u obzir da je to period u kome Osmanska država doživljava politički, vojni i ekonomski uspon. Već na samom početku 1500/1501. godine, u Foči je dovršena gradnja džamije sultana Bajezida II. U narodu je bila poznata kao Careva džamija. Džamija je nominalno nazvana po sultanu Bajezidu, jer je izgrađena u vrijeme njegove vladavine. Radovi na njoj izgradnji su formalno završeni u vrijeme kad je Mehmed-beg Obrenović bio na dužnosti hercegovačkog sandžakbega. Tim činom Foča je u formalnom smislu stekla uvjete da bude promovirana u status kasabe, što je u osmanskoj klasifikaciji naselja predstavljalo višu kategoriju. Džamija je izgrađena iz sredstava državne blagajne. Podignuta je na lokalitetu iznad nekadašnjeg srednjovjekovnog otvorenog trga Pazarišta, na južnoj strani naselja. Uzvišica na kojoj je izgrađena Careva džamija predstavlja dominantan položaj u cijelom gradu. U vrijeme kada je Evlija Čelebi pohodio Foču za Carevu džamiju je rekao: *“Između svih (ističe se) džamija sultana Bajezida Velije u Staroj čaršiji. To je starinska bogomolja, građena od tvrdog materijala i u klasičnom stilu. Ima drvenu kupolu pokrivenu olovom i jednu munaru”*.⁷³

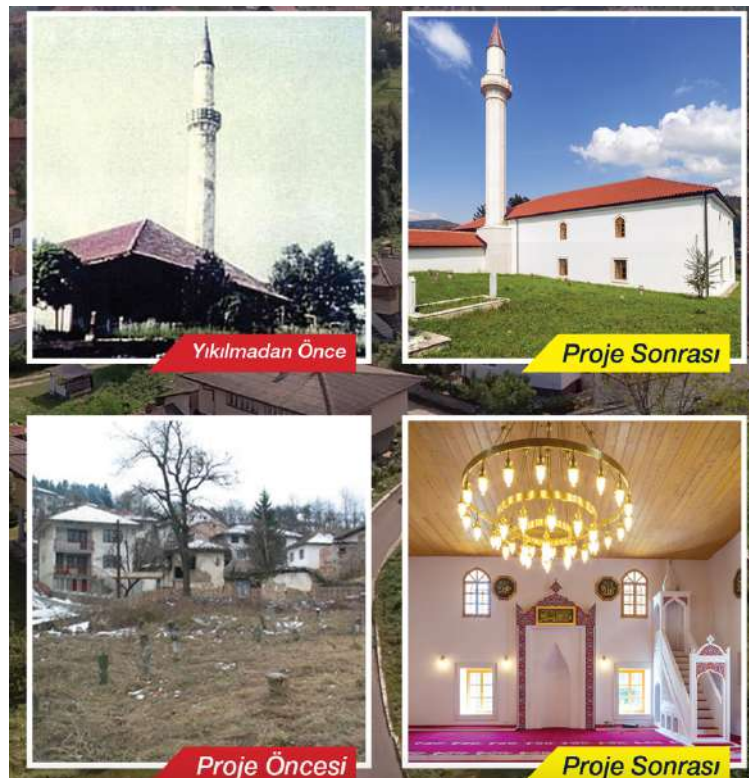
U protekloj Agresiji (1992-1995.) Careva džamija u Foči je 23.04.1992. godine opljačkana, zapaljena, a potom minirana. Nakon rušenja, plato na kojem je bila pretvoren je u odlagalište smeća. Kasnije je Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika donijela Odluku u kojoj je Careva džamija proglašena nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. U odluci Komisije stoji kako taj objekat čine mjesto i ostaci džamije, te harem s nišanima. U istom dokumentu,

⁷² Ćurovac, Ejla, Ćurovac, Adnan. Sagrački hadži Mahmudova (Ulomljenica) džamija u Sarajevu // Novi Muallim 89 (2022), str. 72.

⁷³ Hodžić, Muamer, Uloga vakufa u razvoju Foče u prvim decenijama Osmanske vlasti. Vakufi u Bosni i Hercegovini: zbornik radova. Sarajevo: Vakufska direkcija Sarajevo, 2015. Str. 203-204.

između ostalog, stoji kako je ustanovljeno da nema nikakvih vidljivih ostataka objekta džamije, gasulhane, abdesthane, magacinskog prostora, niti kancelarija Islamske zajednice.⁷⁴

Džamiju, čiji su temelji postavljeni 12. oktobra 2012. godine, a čija je izgradnja zbog finansijskih poteškoća ostala nezavršena, završila je TİKA. U okviru projekta uz džamiju je izgrađena i abdesthana, gasulhana i česma, te je završeno i njeno uređenje.⁷⁵

Slika 28. Careva (Sultan Bajezida Valije II) džamija u Foči, prije i poslije obnove⁷⁶

⁷⁴ Hodžić, Muamer, Uloga vakufa u razvoju Foče u prvim decenijama Osmanske vlasti. Vakufi u Bosni i Hercegovini: zbornik radova. Sarajevo: Vakufska direkcija Sarajevo, 2015. Str. 203.

⁷⁵https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Fo%C3%A7a%20H%C3%BCnkar%20Camii/Foca_Hunkar_Camii_Bosna_2017.PDF (29.07.2022)

⁷⁶ Izvor:

https://www.tika.gov.tr/upload/2017/YAYINLAR/Fo%C3%A7a%20H%C3%BCnkar%20Camii/Foca_Hunkar_Camii_Bosna_2017.PDF (29.06.2022)

Slika 29. Careva (Sultan Bajezida Valije II) džamija u Foči⁷⁷

- ***Kalavun Jusuf-pašina Kuršumlija džamija u Maglaju, 2019.***

Džamija se nalazi u centru starog Maglaja u po svojoj arhitektonskoj koncepciji spada među najljepše spomenika turskog doba u Bosni i Hercegovini. Po svemu je slična Ali-pašinoj džamiji u Sarajevu, ali je nešto većih dimenzija (unutarnji prostor iznosi 12,55 x 12,55, a debljina zidova 1,15m, a od poda do tjemena kupole ima 22 m). Po svojim proporcijama munara Kuršunlije spada među najljepše munare u Bosni i Hercegovini. Osnivač džamije je Kalavun Jusuf-paša Budimlija. Njegova džamija u narodu je poznata pod imenom Kuršumlija, kao i Gazi Husrev-begova medresa u Sarajevu, jer su pokrivene olovom. Nije poznata tačna godina podizanja ove džamije, ali je, po svojoj prilici, sagrađena u drugoj polovini 16. stoljeća.⁷⁸

Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika 2006. godine donijela je odluku da se Kalavun Jusuf-pašina (Kuršumlija) džamija sa haremom i česmom u Maglaju proglašava nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.⁷⁹

⁷⁷ Izvor: <https://vijesti.ba/fajlovi/news/2017/05/12/5915ca35-b3d4-40f7-9248-1cc50a0a0a80-careva-dzamija-foca-otvaranje-4.jpg> (29.06.2022)

⁷⁸ Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine: knjiga II – istočna i centralna Bosna*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1977. Str. 236.

⁷⁹ http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2805 (29.06.2022)

Tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu Kuršumlija džamija je pretrpjela brojna oštećenja, a zahvaljujući sredstvima Švedske agencije za međunarodni razvoj i saradnju, odmah nakon rata počela je njena sanacija. Švedska SIDA izdvojila je milion KM za obnovu kupole, šerefeta munare i zamjenu oštećenog stuba, dok su Općina Maglaj, Vlada Federacije BiH i Vlada Zeničko-dobojskog kantona uložile oko 320 hiljada KM u daljnju obnovu. Posljednji put Kuršumlija je restaurirana u periodu između 2012. i 2015. godine kada je Turska uprava za međunarodnu saradnju i razvoj – TIKA uložila nešto više od milion KM u treću i četvrtu fazu restauracije i konzervacije na zaštiti i očuvanju ovog nacionalnog spomenika kulture. Nakon opsežnih istraživačkih radova, džamija je oslikana baš kao i u vrijeme kada je izgrađena, a izvođenje radova povjereno je kompaniji USRA iz Burse.⁸⁰

(a)

(b)

Slika 30. Džamija Kuršumlija u Maglaju 1993. godine, oštećena granatiranjem Vojske Republike Srpske (a)⁸¹ i džamija danas nakon zadnje obnove (b)⁸²

⁸⁰ <https://www.klix.ba/vijesti/bih/obnovljena-dzamiya-kursumlija-u-maglaju-u-novom-ruhu-ulazi-u-mjesec-posta/190503093> (29.06.2022)

⁸¹ Izvor: <https://upload.wikimedia.org/wikipedia/bs/b/bd/Kursumlija1993.JPG?20090513161410> (30.06.2022)

⁸² Izvor: <https://pbs.twimg.com/media/D50Zf-cWkAAJl5q?format=jpg&name=large> (30.06.2022)

Slika 31. Unutrašnjost Džamije Kuršumlije u Maglaju⁸³

Slika 32. Svečano otvorenje Džamije Kuršumlije u Maglaju, 05. maj 2019. ⁸⁴

⁸³ Izvor: <https://www.preporod.com/images/kursum1/p1da65npct1ofsh2gqdq11005416.jpg> (29.06.2022)

⁸⁴Izvori: <https://pbs.twimg.com/media/D50Zf-OXkAEiQYm?format=jpg&name=large> ,
<https://file.tika.gov.tr/cache/2019/05/BOSNA%20HERSEK/3.1024...JPG> (29.06.2022)

- Pored spomenutih džamija TİKA je dala svoju podršku i pomoć za ponovnu izgradnju *Malkoč-begove džamije u Glamoču*, zatim *Handanije džamije u Pruscu* te je pomogla u rekonstrukciji *Sultan Ahmedove džamije u Bugojnu*.

- Također je i planirana finansijska podrška projektu konzervacije arheoloških ostataka *Kalin hadži-Alijine džamije u Sarajevu*. Riječ je o džamiji koja je izgrađena u osmanskom periodu, a kao jedna od najljepših sarajevskih džamija srušena je 1947. godine. Ostaci džamije, mekteba, mezarja i drugih sadržaja otkriveni su prošlogodišnjim arheološkim istraživanjima na lokalitetu koji se nalazi u neposrednoj blizini Narodnog pozorišta Sarajevo.⁸⁵

- ***Mevlevijska Isa-begova tekija u Sarajevu, 2013.***

Isa-begova tekija u Sarajevu, poznatija kao tekija na Bendbaši. Na mjestu gdje je danas brana vještačkog jezera, Isa-beg Ishaković, vojvoda Zapadnih strana (1440.-1446.) i drugi sandžak-beg bosanski (1464.- 1469.), prije februara 1462. godine podigao je svoju zaviju, oko koje se formirala mahala Isa-begove zavije. Zavija se sastojala od musafirhane, imareta, štale i dvorišta. Imala je tri zgrade. Tu su putnici mogli besplatno dobiti konačište i hranu za tri dana. Godine 1569. Evlija Čelebija ovdje zatiče mevlevijsku tekiju. Mevlevijska tekija na Bendbaši više puta je obnavljana, a o njenoj obnovi iz 1196/1781-82. sačuvan je i kronogram koji glasi, “*Ova građevina sagrađena je za dervise, kao mjesto za molitvu Stvoritelju svjetova. Mevlevijska bogomolja postala je vakuf, neka je trajno posjećena mnoštvom molitelja. Razi je spjevao kronogram njezine gradnje. (Ovo je) mjesto za dervise, dom onih koji su na Božijem putu. Godina 1196/1781-82.*” ”. Najstarije pisane podatke o Isa-begovoj zaviji nalazimo u vakufnami Isa-bega Ishakovića koja je datirana između 1. februara – 3. marta 1462. godine, a ona je jedan od najstarijih izvora koji se odnosi na Sarajevo.⁸⁶

Prvo veće stradanje tekije je bilo 1697. godine u požaru Princa Eugena Savojskog, kojom prilikom su stradale zgrade musafirhane i tekije. I poslije ovog požara tekija je obnovljena, ali

⁸⁵ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/sarajevo-tika-finansira-projekat-konzervacije-arheolo%C5%A1kih-ostataka-kalin-had%C5%BEi-alijine-d%C5%BEamije-/1291892> (01.07.2022)

⁸⁶ Kukavica, Edin Urjan. Derviške institucije u Bosni i Hercegovini: Isa-begova zavija na Bendbaši // Behar: Časopis za kulturu i društvena pitanja 95 (2010), str. 16.

ona će i dalje trpjeti brojna stradanja. Konačan udarac tekija je pretrpjela u avgustu 1958. godine, kada je srušena.⁸⁷

Mjesto tadašnje tekije korišteno je kao hotel, parking, te kao benzinska pumpa. Godinama je trajala borba za vraćanje i ponovnu izgradnju ove tekije. Uz podršku i pomoć Turske uprave za međunarodnu saradnju i razvoj (TİKA) i općine Selçuklu iz Konye ova tekija, koja je u svoje vrijeme imala veliki značaj u izgradnji i širenju grada Sarajeva, ponovo je izgrađena, obnovljena i otvorena 8. maja 2013. godine. Smještena je nedaleko od mezarja Kovači, ispod Žute tabije, na lokalitetu Općine Stari Grad, te je izgrađena prema originalnom stilu kakva je i bila.

Ceremoniji otvaranja prisustvovali su ministar vanjskih poslova Ahmet Davutoğlu, član Predsjedničkog vijeća Bosne i Hercegovine Bakir Izetbegović, predsjednik TİKA-e i dr. Prisustvovali su Serdar Çam, gradonačelnik Općine Selçuklu Uğur İbrahim Altay, poslanici i brojni građani. Ova mevlevijska tekija služiti će kao Balkanski mevlevijsko-istraživački centar od strane Udruženja Hadži Mujaga, koje nastavlja tradiciju držanja Mesneviye u Bosni i Hercegovini.⁸⁸

(a)

(b)

Slika 33. Mevlevijska Isa-begova tekija prije rušenja (a)⁸⁹ i novoizgrađena tekija danas na (b)⁹⁰

⁸⁷ Kukavica, Edin Urjan. Derviške institucije u Bosni i Hercegovini: Isa-begova zavija na Bendbaši // Behar: Časopis za kulturu i društvena pitanja 95 (2010), str. 17.

⁸⁸ https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tarihi_saraybosna_mevlevihanesi_yeniden_insa_edildi-4249 (01.07.2022)

⁸⁹ Mujezinović Mehmed, Musafirhana i tekija Isa-bega Ishakovića u Sarajevu, str. 245. Dostupno na: <https://fmks.gov.ba/download/zzs/1956/17-1956.pdf> (01.07.2022)

⁹⁰ Izvor: https://scontent.fsjj2-1.fna.fbcdn.net/v/t31.18172-8/14707988_883508218415812_2616281212049474569_o.jpg?stp=cp0_dst-jpg_e15_fr_q65&nc_cat=102&ccb=1-7&nc_sid=2d5d41&efg=eyJlJoidCj9&nc_ohc=G41x0h3kqZQAX_c2GFk&nc_oc=AO4v4ohRTKI_S5nb

Slika 34. Svečano otvorenje Mevlavijske tekije.⁹¹

[ZP24nfMK4DdZqzF0NtCji-n_e3wiOsyRkjcZxP9ISUmhgmoqw&tn=u9BtM7GaDKK2O7kq&_nc_ht=scontent.fsji2-1.fna&oh=00_AT_sE9g9IoEXKbY4Q4eq4wkBHiCPtM1toK6TUU4qose-2g&oe=62E49E9F](https://file.tika.gov.tr/cache/old/2013/05/1368175245_img3554.1024..jpg) (01.07.2022)
⁹¹Izvori: https://file.tika.gov.tr/cache/old/2013/05/1368175245_img3554.1024..jpg ,
https://file.tika.gov.tr/cache/old/2013/05/1368175237_img3539.1024..jpg (01.07.2022)

- **Trg Bašaršije, 2015.**

Projekat čija je realizacija počela u septembru 2015. godine, vrijedan oko 1, 2 miliona konvertibilnih maraka, finansirala je općina Stari Grad Sarajevo i njena pobratimska Općina Osmangazi (Bursa) iz Republike Turske. Implementator projekta bila je Turska agencija za saradnju i koordinaciju (TIKA). Postavljeno je 16 novih visokoeffikasnih LED svjetiljki, vraćen stub prve električne javne rasvjete u Sarajevu iz 1895. godine, ugrađene dvije kamene klupe i ponovo postavljen javni gradski sat.⁹²

Slika 35. Početak radova na rekonstrukciji Bašaršijskog trga ⁹³

Slika 36. Otvorenje Bašaršijskog trga, 24.12.2015. ⁹⁴

⁹² <https://ba.n1info.com/vijesti/a74998-otvoren-rekonstruisani-bascarsijski-trg/> (01.07.2022)

⁹³ Izvor: [https://file.tika.gov.tr/cache/2015/09/Bosna%20\(3\).1024..jpg](https://file.tika.gov.tr/cache/2015/09/Bosna%20(3).1024..jpg) (01.07.2022)

⁹⁴ Izvori:

https://file.tika.gov.tr/cache/2015/12/1052652_1682673082010251_6807279123403873967_o.1024..jpg ,

https://file.tika.gov.tr/cache/2015/12/1614351_1682677745343118_4706098394601933182_o.1024..jpg (01.07.2022)

- **Šarića Han Stolac, 2016.**

U sumarnom popisu Bosanskog sandžaka iz 1468/1469. godine, Stolac, sa drugim imenom Viduška ili Vidoška, opisuje se kao naselje sa 3 vinograda, 11 kuća, 6 neoženjenih i 4524 akči prihoda, i pusto mjesto Stolac/Istolce sa dva vinograda, polovinom mlina sa prihodom od 500 akči godišnje. Krajem 15. stoljeća, stolačka čaršija počinje svoj razvitak, oko velike čatrnje, ispred sadašnje čaršijske džamije.⁹⁵

U Stocu i okolici registrirano je više od 80 vakifa, što znači više nego u svim ostalim hercegovačkim mjestima, izuzev Mostara. Među stolačkim vakifima najznačajnije zadužbine ostavili su silahdar Husein-paša Šarić, hadži Salih Buro, Ismail-kapetan Šarić, hadži alija Hadžisalihović i ali-paša rizvanbegović. Najznačajnija građevina u čaršiji – musafirhana (prenočište, gostinjac) pripada vakufu najvećeg poznatog stolačkog vakifa silahdara Huseinpaše iz znamenite porodice stolačkih kapetana Šarića. U musafirhani u čaršiji svaki je putnik namjernik imao osigurano besplatno prenočište i hranu. Silahdar Husein-paša je oko musafirhane sagradio deset dućana, od čije se kirije osiguravala hrana za namjernike i od čega se održavala musafirhana. Dio prihoda je bio namijenjen za plaću učitelja i posluge u mektebu čaršijske džamije. Silah dar Huseinpaša je živio u Istanbulu krajem 16. i početkom 17. stoljeća i obavljao je visoku dužnost na dvoru. Njegovim vakufom upravljala je porodica Šarić.⁹⁶

1993. godine, čaršijska džamija sa svim dućanima i javnim građevinama u njenom okruženju, sa musafirhanom i mezarjem u sklopu njenog harema, minirana je i srušena od strane HVO-a. Kompletan prostor stolačke čaršije je „očišćen“ a ostaci materijala i kamenja odvezeni su na deponiju smeća u blizini Stoca.

Radovi na rekonstrukciji koji su započeli 2013. godine uz doprinose Islamske zajednice Bosne i Hercegovine i TİKA-e uspješno su završeni, a musafirhani je vraćen nekadašnji identitet. Tako je grad Stolac povratio svoju nekadašnju ljepotu obnovom deset džamija, stolačke Sahat-kule i Musafirhane.

⁹⁵ Hadžimuhamedović, Amra. Redefinicija primjene metoda zaštite I prezentacije graditeljskog naslijeđa u procesu poslijeratne obnove: slučaj Čaršijske džamije u Stocu. Str. 76. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Amra-Hadzimuhamedovic/publication/302592989_Redefinition_of_protection_and_presentation_methods_of_the_architectural_heritage_in_the_process_of_post-war_rehabilitation_-_The_Case_of_the_Carsija_Mosque_in_Stolac/links/5731dfd908ae9f741b234c24/Redefinition-of-protection-and-presentation-methods-of-the-architectural-heritage-in-the-process-of-post-war-rehabilitation-The-Case-of-the-Carsija-Mosque-in-Stolac.pdf (01.07.2022)

⁹⁶ Ibid, str. 78-79

Povjerenstvo za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini 2003. Godine donijelo je odluku da se Čaršijska džamija sa Čaršijom u Stocu proglašava se nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine. Nacionalni spomenik sastoji se iz džamijske cjeline: džamija, harem sa šadrvanom, čatrnjom i grobljem, prostor nekadašnjeg mekteba, musafirhane, 15 dućana, kiraethane i gusulhane.⁹⁷

(a)

(b)

Slika 37. Početak obnove (a)⁹⁸ i Šarića Han na dan otvorenja, 26.08.2016. (b)⁹⁹

Slika 38. Šarića Han u Stocu¹⁰⁰

⁹⁷ http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=1824 (01.07.2022)

⁹⁸ <https://miz-stolac.ba/wp-content/uploads/slika-12.jpg> (01.07.2022)

⁹⁹ Izvor: [https://file.tika.gov.tr/cache/2016/08/Stolats%20\(29\).1024..jpg](https://file.tika.gov.tr/cache/2016/08/Stolats%20(29).1024..jpg) (01.07.2022)

¹⁰⁰ Izvori: [https://file.tika.gov.tr/cache/2016/08/Stolats%20\(10\).1024..jpg](https://file.tika.gov.tr/cache/2016/08/Stolats%20(10).1024..jpg) ,
[https://file.tika.gov.tr/cache/2016/08/Stolats%20\(1\).1024..jpg](https://file.tika.gov.tr/cache/2016/08/Stolats%20(1).1024..jpg) (01.07.2022)

- **Mezarje Kovači, 2019.**

Ovo mezarje, koje datira iz osmanskog perioda, poznato je kao najstarije sarajevsko mezarje, još iz 15. stoljeća. Mezarje se nalazi u centru grada, na mjestu koje je bilo poznato pod nazivom *Mahalle-i Mekabir*¹⁰¹. Nišani koji pripadaju ovom mezaristanu su prije bili smješteni na devet parcela, a sada su raspoređeni na pet manjih parcela. Ostaci sa drugih parcela su premješteni na druga mjesta. Poznati bh. epigraf Mehmed Mujezinović, izučavajući ovo područje utvrdio je da se na ovom mjestu nalazi više od 200 nišana, a da ih je ranije, iz prethodnog perioda, bilo više od 400. Dalje navodi, kako je 165 nišana sa natpisom, te da najstariji nišan sa natpisom potiče iz 1548. godine, a najmlađi iz 1878. godine. Mezarje je 1964. godine preuređeno i napravljene su pješačke staze. Danas, iako je ovo mezarje zaštićeno, mnogo nišana je izgubljeno i jedan dio je pod zemljom. Ovo područje, koje je za vrijeme Austro-Ugarske pretvoreno u park, preuređeno je u šehidsko mezarje tokom zadnje agresije na Bosnu i Hercegovinu, u periodu 1992-1995.¹⁰²

Projekat uređivanja osmanskog mezarja Kovači realizovan je od strane Turske agencije za saradnju i koordinaciju (TİKA), pod pokroviteljstvom predsjednika Republike Turske Recep Tayyip Erdoğan, u saradnji sa Muzejom Grada Sarajeva, Udruženjem arheologa Bosne i Hercegovine i Zavodom za zaštitu kulturne historije i prirodnog naslijeđa Kantona Sarajevo, Kao rezultat preliminarnih studija, na groblju je identifikovano ukupno 699 nadgrobnih spomenika.¹⁰³

U septembru 2018. godine, započeta su opsežna arheološka iskopavanja, uređenje ograde i pejzaža, a također i isčitavanje natpisa na nišanima na osmanskome turskom jeziku, njihova analiza i prijevod.

Također, Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika u Bosni i Hercegovini 2007. godine, donijela je odluku kojom se Staro groblje na Kovačima u Sarajevu proglašava nacionalnim spomenikom Bosne i Hercegovine.¹⁰⁴

¹⁰¹ *Mahalle-i Mekabir* – Mahala groblje

¹⁰²TİKA, 2019 Yılı Kurumsal Mali Durum ve Beklentiler Raporu, str. 28. Dostupno na: <https://www.tika.gov.tr/upload/2019/09/2019%20yılı%20Kurumsal%20Mali%20Durum%20ve%20Beklentiler%20Raporu.pdf> (01.07.2022)

¹⁰³ https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika_bosna_hersek%27te_osmanli_sehitligini_duzenliyor-47227 (01.07.2022)

¹⁰⁴ http://old.kons.gov.ba/main.php?id_struct=6&lang=1&action=view&id=2910 (01.07.2022)

Slika 39. Početak uređivanja mezarja na Kovačima. ¹⁰⁵

Slika 40. Mezarje na Kovačima – obavještavna ploča ¹⁰⁶

¹⁰⁵Izvori: <https://file.tika.gov.tr/cache/2018/09/BOSNA%20HERSEKK/1.1024..JPG> ,
<https://pbs.twimg.com/media/Dni54xEWwAAILZH?format=jpg&name=large> (01.07.2022)

¹⁰⁶Izvori: http://photos.wikimapia.org/p/00/07/56/19/28_full.jpg (01.07.2022)

- *Manifestacije “Ajvatovica” u Pruscu, i “Musala” u Sanskom Mostu i Kamengradu – podrška organizaciji*

Slika 41. Dani Ajvatovice ¹⁰⁷

- *Nadgrobnni spomenik Moše Rafaela Attiasa, poznatog kao Zeki Efendi, 2019.*

Sredstvima Agencije za međunarodnu saradnju i koordinaciju Republike Turske (TİKA) uspješno je obavljena restauracija nadgrobnog spomenika Moše Rafaela Attiasa, poznatog i kao Zeki Efendi Rafaelović, koji je vrlo značajna ličnost Jevrejske zajednice u BiH i grada Sarajeva.

Moše Rafael Attias, rođen je 1845. godine u uglednoj jevrejskoj porodici u Sarajevu. Pohađao je osmansku školu, te je učio po islamskom nastavnom planu i programu. Attias, koji se ujedno nešto više interesovao za islamsku kulturu izučavao je pjesme pjesnika Sadija Širazija. Radio je kao arhivista, prevodilac i finansijski konsultant u Sarajevu u vrijeme Osmanskog carstva. Za vrijeme Austro-Ugarske vladavine radio je kao osmanski prevodilac. Preminuo je 1916. godine.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Izvor: https://file.tika.gov.tr/cache/2021/07/BOSNA%20HERSEK/IMG_0412.1024..JPG (01.07.2022)

¹⁰⁸ <https://www.tika.gov.tr/tr/haber/tika-zeki-efendi-nin-saraybosna-daki-mezar-tasini-yeniledi-54144> (01.07.2022)

Spomenik je karakterističan po tome što je ispisana na tri jezika, bosanskom, hebrejskom i turskom - arapskim pismom. Jevrejsko groblje u Sarajevu je u značajnoj mjeri oštećeno tokom agresije na Bosnu i Hercegovinu 90-ih godina. Tako je i nadgrobni spomenik Zeki Efendija oštećen i na kojem su bili tragovi metaka. Restauraciju ovog nacionalnog spomenika obavila je TİKA, koja već duži period djeluje i pomaže stanovnike BiH i cijelog regiona bez pravljenja razlike na vjersku, nacionalnu ili bilo koju drugu pripadnost. TİKA je također, restaurirala i veliki broj historijskih spomenika koji su oštećeni tokom rata.¹⁰⁹

Slika 42. Nadgrobni spomenik Moše Rafaela Attiasa, poznatog kao Zeki Efendi ¹¹⁰

Pored obnove objekata i podrške projektima koji su od izuzetne važnosti za našu zajedničku kulturnu baštinu TİKA je dala veliki doprinos i finansijsku podršku pojedinim arhivima i ustanovama koje sadrže dokumente iz osmanskog perioda, i koje se općenito bave izučavanjem ove discipline. Ova pomoć i podrška je bila u vidu različitih donacija opreme, skenera, troškova štampanja i sl. U nastavku ću nabrojati neke od najvažnijih donacija i saradnji:

¹⁰⁹ <https://www.aa.com.tr/ba/kultura-i-umjetnost/sarajevo-restauriran-nadgrobni-spomenik-mo%C5%A1e-rafaela-attiasa-poznatog-ka-zeki-efendi-/1631049> (01.07.2022)

¹¹⁰ Izvor: <https://file.tika.gov.tr/cache/2019/10/BOSNA%20HERSEK/3.1024.jpg> (01.07.2022)

- *Saradnja između arhivske službe Bosne i Hercegovine i arhivske službe Republike Turske*

Potpisivanje sporazuma o preuzimanju opreme za digitalizaciju arhivske građe između Arhiva Bosne i Hercegovine, Generalne direkcije Državnog arhiva Predsjedništva Republike Turske i Turske agencije za međunarodnu saradnju i koordinaciju – TİKA, 2019. Potpisivanju u prostorijama Arhiva BiH prisustvovali su direktori arhiva u BiH i predstavnici TİKA-e. U okviru ovog projekta planirane su i uzvratne posjete eksperata arhiva dvije zemlje koje će raditi na očuvanju zajedničke građe. Isporučena je oprema potrebna za realizaciju digitalizacije osmanske arhivske građe koja se nalazi u BiH. Radi se o sedam profesionalnih skenera. Po jedan uređaj će biti doniran **Arhivu BiH, Arhivu RS-a, Historijskom arhivu u Sarajevu, arhivima Unsko-sanskog kantona, Tuzlanskog, Srednjobosanskog i Hercegovačko-neretvanskog.** ¹¹¹

Slika 43. Donacija skenera arhivima u Bosni i Hercegovini ¹¹²

¹¹¹ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/podr%C5%A1ka-turske-arhivu-bih-potpisan-sporazum-o-preuzimanju-opreme-za-digitalizaciju-arhivske-gra%C4%91e-/1972939> (01.07.2022)

¹¹² Izvori: <https://file.tika.gov.tr/cache/2020/09/BOSNA%20HERSEK/1.1024..jpg> , <https://file.tika.gov.tr/cache/2020/09/BOSNA%20HERSEK/2.1024...JPG> (01.07.2022)

- **Arhiv Bosne i Hercegovine** – značajna donacija za obnovu dijela prostorija u kojima se čuva arhivska građa, nakon požara 2014. godine.¹¹³ Usljed požara u Državnom arhivu u februaru 2014. godine, uništeni su mnogi dokumenti. U tom kontekstu, Državna komisija za zaštitu spomenika Bosne i Hercegovine zatražila je podršku u poboljšanju fizičkog stanja arhiva i obezbjeđivanju sigurnosti. Izvršena je sanacija uništenih skladišta i ugrađen regalni sistem.¹¹⁴

Također, 2019. Godine direktor Arhiva Bosne i Hercegovine i direktor Državnog Arhiva Republike Turske potpisali su Sporazum o preuzimanju arhivske građe iz Osmanskog perioda u digitalnom obliku. Potpisivanju je prisustvovao i ambasador Republike Turske, a ranije su ovaj sporazum potpisali predstavnici Turske agencije za koordinaciju i saradnju (TİKA). Cilj sporazuma je da se istraživačima iz BiH i Turske otvore međusobno arhivi i na taj način omogućiti kvalitetniji rad na istraživanju zajedničke historije. Sporazum omogućava da dođu eksperti iz Turske koji će tu građu arhivistički složiti, skenirati je i jednu kopiju odnijeti u Osmanski arhiv u Istanbulu I u roku od 36 mjeseci sažetke tih dokumentata prevesti na sadašnji turski jezik i ta građa će konačno biti dostupna i razumljiva našima istraživačima.¹¹⁵

- **Historijski arhiv Sarajevo** – posjeta povodom projekta digitalizacije kulturne baštine i arhivske građe osmanske provenijencije u arhivima Bosne i Hercegovine¹¹⁶
- **Arhiv Tuzlanskog kantona** – Finansijska pomoć i podrška štampanju publikacije “*Tuzlanski, bijeljinski i srebrenički Sidžil (1641-1883)*”, 2008. godine
- **Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu** – donacija opreme za konverziju rukopisa, finansijska podrška za štampanje Monografije GHB urađene povodom 480 godina kontinuiranog rada ove biblioteke

¹¹³ Vidi više na: <https://www.aa.com.tr/ba/kultura-i-umjetnost/podr%C5%A1ka-tika-e-sve%C4%8Dano-otvorene-tri-obnovljene-prostorije-arhiva-bih/1390683>

¹¹⁴ TİKA: Faaliyet Raporu 2014. Str. 87. Dostupno na: <https://www.tika.gov.tr/upload/2016/Prestij%20Eserler/Faaliyet%20Raporu%202014.pdf>

¹¹⁵ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/potpisan-sporazum-o-digitalizaciji-i-preuzimanju-gra%C4%91e-iz-osmanskog-perioda/1498015> (01.07.2022)

¹¹⁶ Vidi više na: <http://www.arhivsa.ba/wordpress/?p=2181> , <http://www.arhivsa.ba/wordpress/?p=2557>

- **Komisija za očuvanje nacionalnih spomenika** - kompjuterska oprema vrijedna 9.900 KM ¹¹⁷

Također, TİKA je bila organizator i dala svoju podršku organizaciji različitih izložbi, simpozija, konferencija, umjetničko-edukativnih radionica kao što su: „*Balkanlarda İrfan Ocakları Kültür Buluşmaları*” („*Kulturni susreti ognjišta İrfana na Balkanu*“, 10-13.05.2016), takmičenje u slikarstvu pod nazivom „*Osmanski tragovi iz prošlosti*“ (Počitelj, 2012) i sl.

Ovdje ću još spomenuti da je uz pomoć TİKA-e 2021. godine otvorena i obnovljena radionica KUD Bašćaršija, gdje je donirana i potrebna oprema. U radionicama se čuva i održava najbogatija kolekciju tradicionalnih nošnji u Bosni i Hercegovini. Projekt je koštao oko 60.000 KM. ¹¹⁸Ovom donacijom je KUD-u omogućeno da u zdravim uvjetima čuva najbogatiju kolekciju tradicionalne nošnje u Bosni i Hercegovini. Cilj projekta je pružiti podršku u zapošljavanju, te realizovati aktivnosti kojima će KUD ostvariti prihode i na taj način efikasnije raditi na čuvanju kulturne baštine.¹¹⁹

Slika 44. Svečano otvaranje renoviranog fundusa KUD Bašćaršija¹²⁰

¹¹⁷ Vidi više na:

http://old.kons.gov.ba/main.php?mod=vijesti&extra=saopštenja&action=view&id_vijesti=960&lang=1

¹¹⁸ <http://starigrad.ba/v2/vijest.php?id=10997> (01.07.2022)

¹¹⁹ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/zamjenik-ministra-kulture-i-turizma-turske-cam-negiranje-genocida-u-srebrenici-je-neprihvatljivo/2299786> (01.07.2022)

¹²⁰ Izvori: https://www.folklor.ba/images/posts/212636508_4229270417139241_3455037994968528164_n.jpg (01.07.2022)

4.2. Institut Yunus Emre

Institut Yunus Emre (Yunus Emre Enstitüsü - YEE) je javna fondacija koja je osnovana 05.05.2007. godine. Njen glavni cilj je predstavljati Tursku, turski jezik, historiju, kulturu i umjetnost; pružiti svijetu na korištenje informacije i dokumente o istima; davanje usluga onima koji se žele obrazovati i naučiti turski jezik, kulturu i umjetnost; razviti prijateljstvo i povećati kulturnu razmjenu između Turske i drugih zemalja.

Slika 45. Oficijalni logo Yunus Emre Instituta¹²¹

Institut Yunus Emre je institucija ovisna o Fondaciji i za ostvarenje ciljeva ovog Zakona, pored podučavanja stranaca turskog jezika u centrima osnovanim u inostranstvu, u cilju predstavljanja naše države, predvodi kulturne i umjetničke aktivnosti, a također daje podršku naučnim radovima. Institut Yunus Emre ima više od 58 kulturnih centara u inostranstvu¹²² uključujući i BiH.

4.2.1. Aktivnosti i projekti u Bosni i Hercegovini

U Bosni i Hercegovini otvoren je 17. oktobra 2009. godine u Sarajevu, te je to bio prvi centar Instituta Yunus Emre koji je otvoren izvan granica Turske. Danas, pored Sarajeva, Institut ima svoje prostorije i u Mostaru i Fojnici.

Pored časova turskog jezika, i podrške turkolozima i svim onima koji žele da nauče turski jezik, što je i primarna oblast, u sklopu Instituta organizuju se mnoge aktivnosti i promocije koje imaju za cilj predstaviti našu zajedničku kulturu. Tako je Institut domaćin mnogim promocijama, izložbama, manifestacijama, izložbama, a također i finansijska podrška i pomoć u štampanju pojedinih publikacija.

U nastavku ću nabrojati pojedine aktivnosti koje se tiču promocije osmanskog naslijeđa u Bosni i Hercegovini odnosno naše zajedničke kulturne baštine.

¹²¹ Izvor: <https://www.yee.org.tr/tr/kurumsal/kurumsal-kimlik> (02.07.2022)

¹²² <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/content/institut-yunus-emre> (02.07.2022)

- ***Izložba „Umjetnost restauracije“, Sarajevo, 2022.***

U okviru 38. Međunarodnog festivala „Sarajevska zima“, a uz podršku Instituta Yunus Emre otvorena je izložba pod nazivom „*Umjetnost restauracije*“. Izložbu je pripremio Ćazim Hadžimejlić, profesor na Akademiji likovnih umjetnosti Univerziteta u Sarajevu zajedno sa svojim studentima. Prof. dr. Ćazim Hadžimejlić naveo je da je priprema ove izložbe trajala 5 godina, te da su iz cijele Bosne i Hercegovine donijeli radove koji će se restaurirati. Restauracija je popravljavanje starog, historijskog, autentičnog i originalnog djela koristeći njihov izvorni materijal i izvornu tehniku gradnje koliko je to moguće. Konzervacija je postupak koji se radi bez narušavanja prirodnog stanja arhitektonskog objekta. Direktor Međunarodnog festivala Sarajevska zima Ibrahim Spahić istakao je da restauracija različitih djela koja su skoro zaboravljena i propala predstavlja očuvanje kulturnog naslijeđa jedne zemlje. Spahić je čestitao umjetnicima, te se zahvalio Institutu Yunus Emre na ovoj izložbi i podršci koju je pružio.¹²³

Slika 46. Izložba „*Umjetnost restauracije*“¹²⁴

¹²³ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/u-sarajevu-otvorena-izlozba-umjetnost-restauracije> (02.07.2022)

¹²⁴ Izvori: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/1_374.jpg ,
https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/4_296.jpg (02.07.2022)

- *Izložba pod nazivom "Mostovi i ljudi", 2022.*

U petak, 13.05.2022. godine, na Internacionalnom univerzitetu u Sarajevu (IUS), uz podršku Instituta Yunus Emre u Sarajevu, otvorena je izložba slika "Mostovi i ljudi".

Na izložbi su predstavljeni radovi TRT voditeljice Esre Kaya, a kustos je doc. dr. Muhammed Yasir Göz sa studijskog programa Vizualne umjetnosti i dizajn vizualnih komunikacija na IUS-u. Autorica je tom prilikom izjavila da mostovi spajaju ne samo gradove, nego i ljude, te simbolizuju međusobnu kulturu, prijateljstvo i bratstvo. "*S Bosnom i Hercegovinom nam ne treba most. Mi već imamo iste korijene i iste pretke. Fatih Sultan Mehmed Hana i Osmansko carstvo. Imamo bratstvo koje dolazi iz tog doba*", rekla je Kaya. Dodala je da su mostovi simbol Bosne i Hercegovine i da se na pomen ove zemlje, prvo sjeti Starog mosta u Mostaru. "*Naslikala sam i mostove koji nas povezuju, a za svoje amaterske radove sam koristila akvarel*", rekla je dodajući da su upravo Stari most u Mostaru i ljubav prema slikanju ljudi poslužili kao inspiracija za temu izložbe "Mostovi i ljudi".¹²⁵

Slika 47. Izložba „Mostovi i ljudi“¹²⁶

¹²⁵ <https://news.ius.edu.ba/bs/vijesti/na-ius-u-otvorena-izlozba-mostovi-i-ljudi> (04.07.2022)

¹²⁶ Izvori: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/280177697_5198884876869505_4237110729967274049_n.jpg?nc_cat=107&ccb=1-7&nc_sid=730e14&nc_ohc=ZvW12KaTNjcAX8aTJjf&nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT-h8F8j39NmAbzfvYktN0kIotdrJAxMznlg0DB1l60uxA&oe=62C8A58C , https://news.ius.edu.ba/sites/default/files/media-image/2022/2022-05/wrk_3749-1.jpg (04.07.2022)

- **Takmičenje za najbolji likovni rad na temu “Mostovi prijateljstva Bosne i Hercegovine i Turske”, 2022.**

Aktiv nastavnika turskog jezika Zeničko-dobojskog kantona u saradnji sa Institutom Yunus Emre Sarajevo u februaru 2022. godine organizovao je takmičenje za najbolji likovni rad na temu „Mostovi prijateljstva Bosne i Hercegovine i Turske“, za sve učenike 5. razreda osnovnih škola na području Zeničko-dobojskog kantona.

Slika 48. Plakat za takmičenje za najbolji likovni rad na temu “Mostovi prijateljstva Bosne i Hercegovine i Turske”¹²⁷

- **Takmičenje u likovnim radovima na temu “Kulturno-historijske znamenitosti grada Sarajeva iz osmanskog perioda”, 2022.**

Aktiv nastavnika turskog jezika Kantona Sarajevo u saradnji sa Institutom Yunus Emre Sarajevo u martu 2022. godine organizovao je takmičenje u likovnim radovima na temu „Kulturno-historijske znamenitosti grada Sarajeva iz osmanskog perioda“, za učenike 4. i 5. razreda osnovne škole.

¹²⁷ Izvor: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t31.18172-8/13320513_1732457307038648_6113768899161478059_o.jpg?_nc_cat=106&ccb=1-7&_nc_sid=cdb9c&_nc_ohc=OhFgW53TBhoAX8vCNJz&_nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT8mk7uVy2gpwOu6faL8ha00_uWEGiPEXBvX-YLDRdJLbg&oe=62EA47E9 (02.07.2022)

Slika 49. Plakat za takmičenje za najbolji likovni rad na temu „Kulturno-historijske znamenitosti grada Sarajeva iz osmanskog perioda“¹²⁸

- **Likovno takmičenje „Osmanska arhitektura u Bosni i Hercegovini“, 2022.**

U organizaciji Instituta Yunus Emre Mostar u petak 3.6. 2022. Upriličena je izložba i dodjela nagrada likovnog konkursa "*Osmanska arhitektura u Bosni i Hercegovini*".

Institut "Yunus Emre" u Mostaru nagradio je deset najboljih likovnih radova u sklopu ovog takmičenja. Na konkurs je pristiglo 85 radova učenika 12 škola u Hercegovini. Radi se o radovima učenika petih razreda. 30 najboljih radova je izloženo i stavljeno u katalog. Autor najboljeg rada i ostali učesnici su nagrađeni, a najbolji radovi će ostati na zidovima prostorija Instituta.¹²⁹

Slika 50. Likovno takmičenje „Osmanska arhitektura u Bosni i Hercegovini“¹³⁰

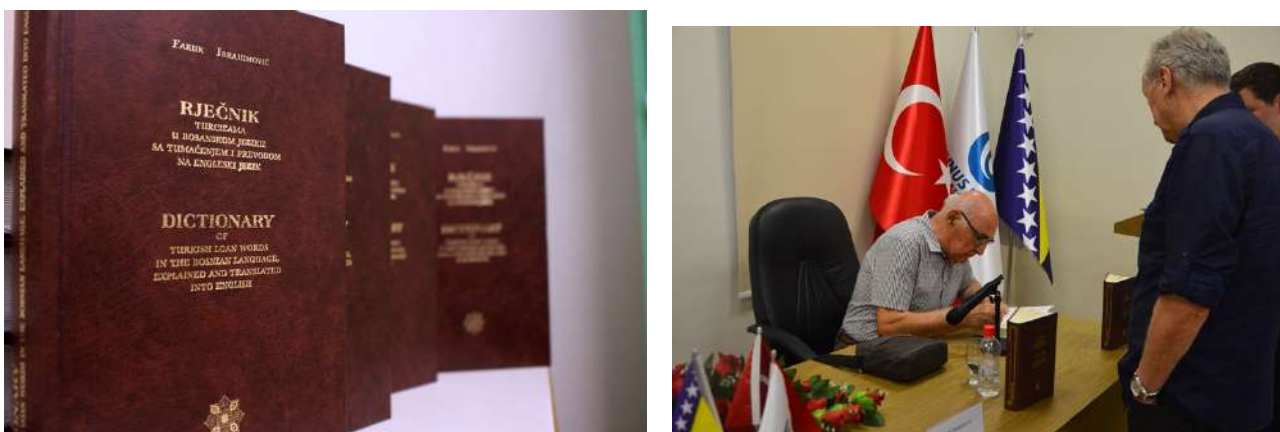
¹²⁸ Izvor: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t31.18172-8/13320513_1732457307038648_6113768899161478059_o.jpg?nc_cat=106&ccb=1-7&nc_sid=cdb9c&nc_ohc=OhFgW53TBhoAX8vCNJz&nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT8mk7uVy2gpwOu6faL8ha00_uWEGiPEXBvX-YLDRdJLbg&oe=62EA47E9 (02.07.2022)

¹²⁹ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/mostar-institut-yunus-emre-nagradio-autore-najboljih-likovnih-radova/2605209> (02.07.2022)

¹³⁰ Izvori: <https://www.aa.com.tr/ba/pg/foto-galerija/institut-yunus-emre-nagradio-autore-najboljih-likovnih-radova#> (04.07.2022)

- **Promocija knjige “Rječnik turcizama u bosanskom jeziku s tumačenjem i prevodom na engleski jezik”, 2022.**

28. juna 2022. godine u Institutu Yunus Emre Mostar organizovana je promocija knjige pod nazivom “Rječnik turcizama u bosanskom jeziku s tumačenjem i prevodom na engleski jezik”, autora Faruka Ibrahimovića.¹³¹ Ovaj Rječnik buhvata oko 8.000 riječi preuzetih u naš jezik uglavnom iz turskog, arapskog i perzijskog, a preko turskog jezika. Njih svakodnevno susrećemo u našem govoru, te usmenoj i pisanoj književnosti. Mnoge od njih su toliko ukorijenjene da ih je prosto nemoguće zamijeniti našim, domaćim. Neke su, pak, izašle iz upotrebe, ali se nalaze u narodnoj i pisanoj književnosti. Presudan utjecaj je bio, da autor pored evidentiranja turcizama, te riječi objasni i prevede na engleski jezik kako bi se pomoglo prevodiocima i drugim jezičkim stručnjacima u njihovom radu. U dosadašnjoj anglističkoj rječničkoj literaturi mnoge od ovih riječi nisu bile uključivane, jer, kao posuđenice ili arhaizmi, nisu bile uzimane u obzir. Stoga, ovaj Rječnik je jedinstven.¹³²

Slika 51. Promocija knjige
“Rječnik turcizama u bosanskom jeziku s tumačenjem i prevodom na engleski jezik”¹³³

¹³¹ Vidi više na:

<https://www.facebook.com/yeemostar/posts/pfbid0F8va79gjnYH2Ms9hw5rPya84rPrhsEKisZKNQDjEhkwCsJJCnhF8RMTmKKVRFqul>

¹³² <https://www.knjiga.ba/rjecnik-turcizma-u-bosanskom-jeziku-sa-tumacenjem-i-prevodjom-na-engleski-jezik-k8206.html> (04.07.2022)

¹³³ Izvori: <https://www.facebook.com/yeemostar/photos/pcb.3355655281319030/3355642877986937> ,
<https://www.facebook.com/yeemostar/photos/pcb.3355655281319030/3355652547985970> (04.07.2022)

- ***Izložba „Mostar u osmanskim dokumentima, 2022.***

U okviru kulturne manifestacije „Mostarsko ljeto 2022“ u Institutu Yunus Emre Mostar upriličeno otvaranje izložbe "*Mostar u osmanskim dokumentima*" autora H. Yildirim Aganoğlu. Autor izložbe, koji je porijeklom Bošnjak, istakao je da dokumenti, odnosno spisi datiraju od 1560. godine i govore o mnogim temama kao što su vojne teme, dokumenti koji govore o vlasti, o nekim preventivnim metodama sprječavanja širenja određenih zaraznih bolesti, određene odluke koje su donesene i određeni spisi od strane padišaha koji govore o vjerskim slobodama na ovim prostorima, dokumenti koji su ustvari odobrenja predstavnicima pravoslavne i katoličke crkve na ovim prostorima, koji garantuju vjersku slobodu, zatim dokumenti koji govore o trgovini, zanatlijama itd. Posebno je izdvojio dokument koji je iz 1880. godine, a koji ustvari govori o uglednim mostarskim porodicama, koji su poslali molbu tadašnjem Sultanu da ih, nakon što su pali pod austrougarsku vlast, na neki način spasi. Tu se nalaze pečati tih porodica, njihova prezimena su napisana na ovom dokumentu i nakon toliko vremena, nekih 140 godina, mi se opet susrećemo sa njima. Dakle, neke porodice koje žive na ovim prostorima mogu prepoznati svoja prezima ili su njihovi potomci živi, te imaju priliku da vide ove dokumente koje govore o tim porodicama. Također, ovom izložbom uspostavlja se veza između Istanbula i Mostara, veza koja je dugi vremenski period bila neraskidiva. Kada je u pitanju sama izrada i cilj ove izložbe, autor je naveo sljedeće: „*Kao neko ko je dio Državnog arhiva Predsjedništva Republike Turske, radim u arhivu šireg formata koji sadrži stotinu miliona dokumenata odnosno pismenih zapisa koji govore o osmanskoj vladavini u 40 zemalja, htio sam da, od ukupno 23.000 dokumenata koji govore o BiH i ovom prostoru, a približno 2.300 dokumenata koji govore konkretno u Mostaru, pripremim 50-tak onih za koje se smatra da su najbitniji, da posebno simbolišu vrijednost predstavljanja građanima Mostara prije svega.*“¹³⁴

¹³⁴ https://www.mostarskoljeto.ba/2022/press/otvorena-izlozba-mostar-u-osmanskim-dokumentima/?fbclid=IwAR1QDJ1rGiTvWfd9bO_tDSBnyKNiksSAzQprnUSCMHfgSmFIVYFdfb5yyEc (01.09.2022)

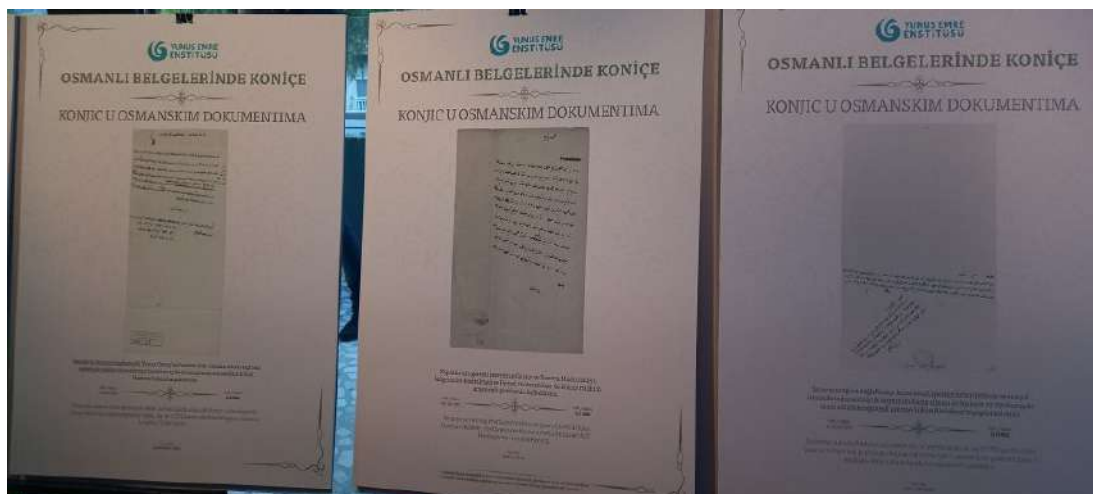

Slika 52. Izložba „Mostar u osmanskim dokumentima“¹³⁵

¹³⁵ Izvor: https://www.mostarskoljeto.ba/2022/press/otvorena-izlozba-mostar-u-osmanskim-dokumentima/?fbclid=IwAR1QDJ1rGiTvWfd9bO_tDSBnyKNIksSAzQpmUSCMHfgSmFIVYFdFb5yyEc (01.09.2022)

- *Izložba “Konjic u osmanskim dokumentima”, 2022.*

U saradnji Instituta Yunus Emre Mostar, Narodnog univerziteta Konjic i Balkanskog centra za analizu i studije (BALANS), 2. jula 2022. godine održana je izložba i promocija kataloga pod nazivom “*Konjic u osmanskim dokumentima*”, koju je pripremio istraživač i pisac H. Yıldırım Aĝanoĝlu. Ova izložba sa kulturno-historijskog aspekta i radi jačanja i potenciranja međukulturnog dijaloga od izuzetne je važnosti za sve stanovnike Konjica. Istraživač Yıldırım Aĝanoĝlu je posebno htio usmjeriti pažnju na nekoliko dokumenata koji su izloženi. Jedan od njih je dokument koji datira iz 1860. godine a koji govori o naredbi sultana Abdulmedžida za popravku zidova Mehmed Junus-čauševe džamije zbog plavljenja rijeke Neretve koja protiče kroz Konjic, izdatoj na zahtjev mudira Kadiluka Konjic Jusuda Kašifa i imama ostalih džamija, jer bi u slučaju ponovne poplave džamija i polovina grada bila devastirana.¹³⁶

Slika 53. Izložba „Konjic u osmanskim dokumentima“¹³⁷

Na izložbi je prikazano 50 dokumenata iz perioda od 1560. do 1916. godine. Tom prilikom autor izložbe, turski historičar i pisac Yıldırım Aĝanoĝlu izjavio je sljedeće: „Moja je želja da mladi iz Konjica stječu znanje iz osmanskog perioda, da uče osmanski i staroturški jezik i da na taj način doprinose da se ovi dokazi, ovi dokumenti, prenose na buduće generacije, kao svjedok historijskih dešavanja. Na osnovu ovih progama koje realizujemo, želim da se stvori

¹³⁶ <https://www.facebook.com/yeemostar> (01.08..2022)

¹³⁷ Izvor: <https://mostarski.info/konjic-otvorena-izlozba-konjic-u-osmanskim-dokumentima/> (01.09.2022)

neka vrsta kontinuiteta tako da naša 500 godina duga historija se nastavlja. Želim da naše bratstvo i naša povezanost vječno traju“ – izjavio je Yildirim Aĝanoĝlu.¹³⁸

Slika 54. Autor izložbe „Konjic u osmanskim dokumentima“ Yildirim Aĝanoĝlu¹³⁹

- ***Izložba „Travnik u osmanlijskim spisima“, 2021.***

U organizaciji Instituta Yunus Emre u Sarajevu i Centra za kulturu općine Travnik, uz podršku Državnog arhiva pri Uredu predsjednika Republike Turske, u Travniku je otvorena izložba pod nazivom "Travnik u osmanskim spisima". Mehmet Akif Yaman, direktor Instituta Yunus Emre u Sarajevu, kazao je da su arhivi najvažniji izvor koji jasno pokazuje veze između dvije zemlje, dodajući da će ovaj institut otvoriti slične izložbe u mnogim gradovima Bosne i Hercegovine. Izložba "Travnik u osmanskim spisima" se sastoji od potvrda, edikata, službene korespondencije i rukopisa iz osmanskog doba o imenovanju državnih službenika u regiji.¹⁴⁰

Slika 55. Promotivni materijal sa izložbe „Travnik u osmanlijskim spisima“¹⁴¹

¹³⁸ <https://radiokonjic.ba/konjic-otvorena-izlozba-konjic-u-osmanskim-dokumentima/> (01.08.2022)

¹³⁹ Izvor: <https://www.facebook.com/yeemostar> (01.09.2022)

¹⁴⁰ <https://www.aa.com.tr/ba/kultura-i-umjetnost/u-travniku-otvorena-izlo%C5%BEba-travnik-u-osmanskim-dokumentima/2456813> (02.07.2022)

¹⁴¹ Izvor: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/269893118_4766670210090976_4113357944492513970_n.jpg?nc_cat=102&ccb=1-

Slika 56. Izložba „Travnik u osmanlijskim spisima“¹⁴²

- **Izložba minijatura Nasuha Matrakčija u Zenici, 2021.**

U Zenici je organizovana izložba minijatura Nasuha Matrakčija pod nazivom „*Matrakčijevi gradovi*“ koja je sastavljena od njegovih djela. Izložbu je organizovao Institut Yunus Emre u saradnji sa galerijom Preporod Zenica.¹⁴³

Nasuh Matrakči, odnosno kako je njegovo pravo ime Nasuh Karagöz el-Bosnevî, je jedno od važnih imena za Bosnu i Bošnjake. Godina njegovog rođenja nije nam poznata. No, vrlo je izvjesno da se rodio u Bosni. Školovao se na dvoru osmanskih sultana u periodu posljednjih godina vladavine sultana Bayezida II. Bio je matematičar, književnik, kroničar i minijaturist. UNESCO je 2014. godinu proglasio godinom Nasuha Matrakčije Bošnjaka, povodom obilježavanja 450 godina od njegove smrti. Hronike nastale iz pera Nasuha Matrakčije od iznimnog su značaja, i nedvojbeno opravdavaju njegovu titulu najglasovitijeg hroničara Osmanskoga Carstva toga vremena.¹⁴⁴

¹⁴² https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/269837573_4766669843424346_3971341732911990276_n.jpg?nc_cat=109&ccb=1-7&nc_sid=730e14&nc_ohc=xdTdd1O4CgsAX9PnO1s&nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT_3chdx4S63TlbvNM3SqQmW_XmFPJshB00mleD6JYtYg&oe=62C8606B (02.07.2022)

¹⁴³ Izvor: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/269837573_4766669843424346_3971341732911990276_n.jpg?nc_cat=109&ccb=1-7&nc_sid=730e14&nc_ohc=xdTdd1O4CgsAX9PnO1s&nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT_3chdx4S63TlbvNM3SqQmW_XmFPJshB00mleD6JYtYg&oe=62C8606B (02.07.2022)

¹⁴³ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/izlozba-mini-jatura-nasuha-matracija-u-zenici> (02.07.2022)

¹⁴⁴ <https://pdfcoffee.com/behari-121-pdf-free.html> (02.07.2022)

Slika 57. Izložba minijatura Nasuha Matrakčija u Zenici¹⁴⁵

- **Promocija kataloga rukopisa pod nazivom „Katalog rukopisa Tešanj“, 2021.**

Promocija kataloga rukopisa pod nazivom "Katalog rukopisa Tešanj", koji je objavljen uz podršku Instituta "Yunus Emre", održana je u biblioteci Tešanj, 03.11.2021. godine. Nakon dugogodišnjeg rada, rukopisi u biblioteci Tešanj su istraženi i sakupljeni u jedan katalog. U okviru projekta "*Rekonstrukcija kulturološkog naslijeđa na Balkanu*" rukopisi iz osmanskog perioda u balkanskim zemljama su digitalizirani. Neki od ovih rukopisa čuvaju se u biblioteci, a neki od njih su izbljedili od tragova rata i katastrofa koje su preživjeli tokom vijekova, te su bili na granici nestanka. Nakon što je digitalizirano skoro 2.000 rukopisa u Bosni i Hercegovini, osiguralo se i sačuvalo još 10.000 rukopisa u Makedoniji, Hrvatskoj i Kosovu. Ova vrijedna djela ponovo su oživljena i spašena od zaborava. Katalog rukopisa Tešanj predstavljen je istraživačima. U okviru projekta "*Rekonstrukcija kulturološkog naslijeđa na Balkanu*" Institut Yunus Emre, Centralna banka Republike Turske i biblioteka Tešanj preradili su rukopise i objedinili ih u jedan katalog.¹⁴⁶

Postojanje jednog ovakvog kataloga je od izuzetne važnosti za čuvanje i očuvanje naše zajedničke prošlosti i kulture. Pored ovoga, 12. januara 2022. godine održana je i online

¹⁴⁵ Izvor: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/whatsapp_image_2021-12-22_at_13.57.29.jpeg (02.07.2022)

¹⁴⁶ <https://www.aa.com.tr/ba/kultura-i-umjetnost/promocija-kataloga-rukopisa-jedan-od-pokazatelja-historijske-veze-izme%C4%91u-bih-i-turske/2413132> (03.07.2022)

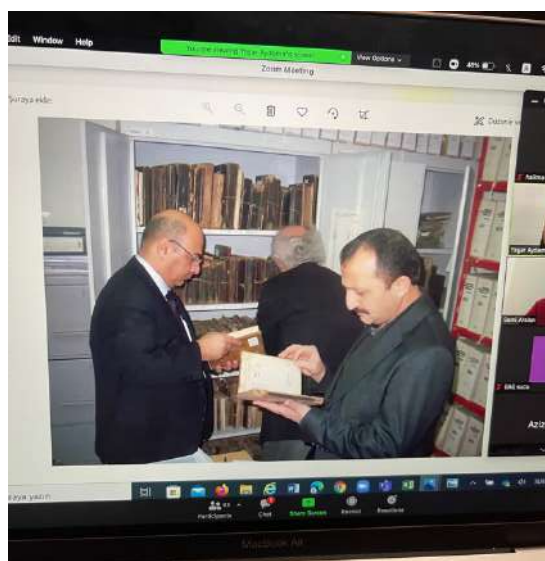
promocija, u vidu online programa, na turskom jeziku, gdje je i istraživačima u Turskoj predstavljen plod jednog veoma vrijednog projekta.

Slika 58. Promocija kataloga rukopisa pod nazivom "Katalog rukopisa Tešanj"¹⁴⁷

(a)

(b)

Slika 59. Najava za online program i promocija kataloga rukopisa pod nazivom "Katalog rukopisa Tešanj"

(a)¹⁴⁸, dio sa programa u kojem je predstavljen način izrade kataloga (b)¹⁴⁹

¹⁴⁷ Izvor: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/252291675_4594935533931112_2508622517466989353_n.jpg?nc_cat=111&ccb=1-7&nc_sid=730e14&nc_ohc=PXGnsgYc1R8AX8I8OP5&nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT-vEZTgZyKTw85wrYfivoeKNjTPDtkWgvlPWyct9X-jQ&oe=62C8E338 (02.07.2022)

¹⁴⁸ Izvor: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t39.30808-6/271761596_4833713873386609_4720801928233022868_n.jpg?nc_cat=108&ccb=1-7&nc_sid=730e14&nc_ohc=ruQanI-XML4AX-S-dRR&nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT_kD8mD7UhWzdP5-BDHj8IJJp6YF4hsy91Hbld68VQQ2Q&oe=62C790FD (02.07.2022)

¹⁴⁹ Fotografisano: 12.01.2022.

- **Promocija knjige „Balkanski defteri”, 2021.**

U Institutu Yunus Emre Sarajevo organizovana je promocija djela „*Balkanski defteri*“ turskog novinara i autora Ayhana Demira. Ayhan Demir je autor koji istražuje Balkan i koji je emotivno vezan za njega. U svojoj knjizi „*Balkanski defteri*“ opisao je veze između ljudi koji žive u Turskoj i na prostorima Balkana, te njihove međusobne odnose. Cilj knjige jeste približiti ove dvije civilizacije, koje su stoljećima živjele na istom prostoru. Navodeći da se položaj Balkana nikada neće promijeniti u srcima Turaka, autor je naglasio da želi da ova njegova knjiga posluži kao osvježenje u smislu prepoznavanja balkanske književnosti i naše zajedničke kulture.¹⁵⁰ Pored Sarajeva, knjiga je promovisana i u Mostaru, u organizaciji Instituta Yunus Emre Mostar.

Slika 60. Promocija knjige „Balkanski defteri” u Sarajevu ¹⁵¹

- **Kulturno druženje na temu „Svakodnevni život u Sarajevu u Sarajevu 18. i 19. stoljeća”, 2021.**

U srijedu, 09. juna 2021. godine, u organizaciji i pod pokroviteljstvom Instituta Yunus Emre, održano je kulturno druženje na temu „*Svakodnevni život u Sarajevu 18. i 21. stoljeća*“. Gosti su bili prof. dr. Kerima Filan, i dr. Amina Šiljak-Jesenković. Profesorice su prisutne, najprije kroz Bašeskiju i njegove zapise, i kako su navele njegovo intelektualno putovanje, provele kroz

¹⁵⁰ <https://www.yee.org.tr/tr/haber/balkan-defteri-kitabi-saraybosnada-tanitildi?fbclid=IwAR0t4qGmMdlUpO1EEG0sX3rp9IY1jFI-cbdXqkZJJvLboHVWVldB9QsH-Dk> (02.07.2022)

¹⁵¹ Izvor: <https://www.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/c8bf91cd-fef1-4c07-a6b4-6269c2c67f6c.jpeg> (02.07.2022)

duh Sarajeva i sarajevske mahale u 18. i 19. stoljeću, te objasnile kakav je izgledao svakodnevni život u tom periodu. Čitav program dostupan je na fb stranici Instituta Yunus Emre.¹⁵²

Slika 61. Kulturno druženje “Svakodnevni život u Sarajevu u Sarajevu 18. i 19. stoljeća”¹⁵³

- **Likovno takmičenje na temu “Yunus Emre i Ajvaz dedo”, 2021.**

Institut Yunus Emre je organizovao i finansirao takmičenje u crtanju za učenike 5. razreda osnovnih škola, na temu „Yunus Emre i Ajvaz dedo”. Na ovaj način, objedinjene su dvije vrlo važne ličnosti i za Tursku i za Bosnu i Hercegovinu.

Slika 62. Likovno takmičenje na temu “Yunus Emre i Ajvaz dedo”¹⁵⁴

¹⁵² <https://fb.watch/e35nZeQ36b/>

¹⁵³ Izvor: <https://www.facebook.com/yeesaraybosna/photos/a.655015414589830/4139350682822935/> (02.07.2022)

¹⁵⁴ Izvor:

<https://www.facebook.com/pposisabegishakovic/photos/a.1901075153445027/2840645082821358/?type=3> (02.07.2022)

- ***Izložba „Brčko u osmanlijskim spisima“, 2021.***

Izložba pod nazivom "Brčko u osmanlijskim spisima" otvorena je 10. marta 2021. godine u Gradskoj vijećnici u Brčkom. Izložba je organizovana u okviru programa obilježavanja 21. godišnjice od osnivanja Brčko distrikta u Bosni i Hercegovini. Na izložbi je predstavljeno 29 dokumenata iz perioda 17, 18. i 19. stoljeća koji su vezani za Brčko i njegovu historiju. Glavni organizatori i pokretači ovog vrijednog projekta bili su Institut Yunus Emre Sarajevo, Vlada Brčko distrikta BiH te Arhiv Predsjedništva Republike Turske.

Šef Službe za arhiv Vlade Brčko distrikta BiH Ćazim Suljević istakao je sljedeće: "*Za Brčko je ovo veliki značaj i ovo je prvi put u historiji Brčkog gdje se predstavljaju ovakvi dokumenti iz osmanskog perioda. Izložba je poklon Brčkom od strane Instituta Yunus Emre i arhiva Predsjedništva Republike Turske i ona će ostati naše trajno vlasništvo. Također, mi smo već dobili i popis stanovništva Brčkog iz perioda 1850 –1851. godina i vrlo brzo ćemo pristupiti prevođenju. Nadam se do kraja godine da će se brčanskoj i široj javnosti predstaviti i te vrijedne informacije i dokumenti*".¹⁵⁵

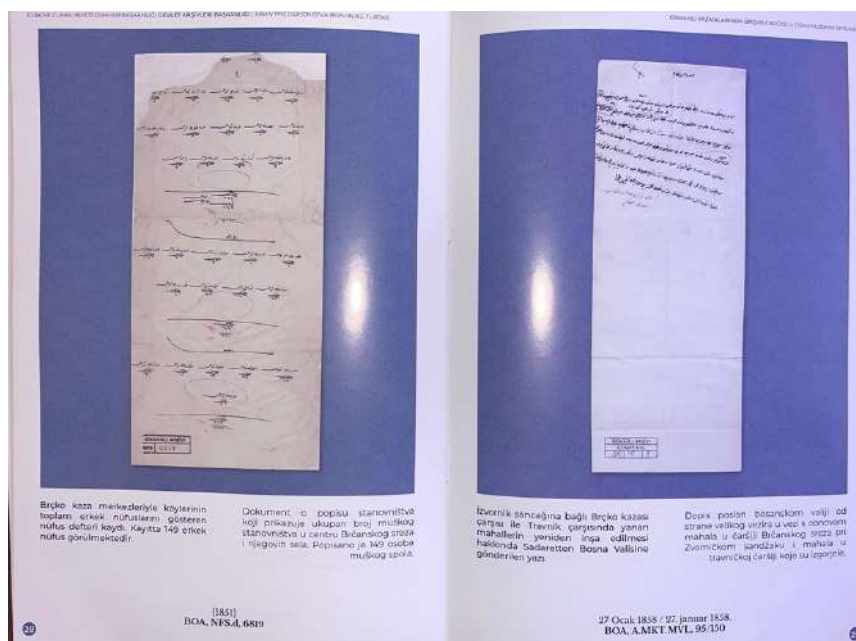
Također Institut Yunus Emre je izdao i brošuru, na turskom i bosanskom jeziku, pod nazivom „Osmanlı Yazmalarında Brčko“ („Brčko u osmanskim spisima“).

Slika 63. Izložba pod nazivom "Brčko u osmanlijskim spisima",¹⁵⁶

¹⁵⁵ <https://www.aa.com.tr/ba/balkan/br%C4%8Dko-u-gradskoj-vije%C4%87nici-otvorena-izlo%C5%BEba-br%C4%8Dko-u-osmanlijskim-spisima/2171476> (07.07.2022)

¹⁵⁶ Izvor: <https://www.facebook.com/yeesaraybosna/photos/pcb.3875781865846486/3875778802513459> (07.07.2022)

Slika 64. Sadržaj brošure „Osmanlı Yazmalarında Brčko”¹⁵⁷

- **Promocija rječnika "Zajednički turcizmi u balkanskim jezicima", 2019.**

U Kulturnom Centru Instituta Yunus Emre Sarajevo održana je promocija rječnika *“Zajednički turcizmi u balkanskim jezicima”* autorice prof. dr. Lindite Xhanari sa Fakulteta za književnost Univerziteta u Tirani, u organizaciju Instituta Yunus Emre Sarajevo i Maarif škola. Predsjednik turskog jezičnog društva prof. dr. Güner Gülsevin, rekao je da je turski jezik poprimio uticaj svakog prostora na kojem se našao: *“Turski jezik je izvršio uticaj na sve prostore na kojima se našao, ali je i preuzeo riječi i običaje tih prostora.”* Gülsevin je naglasio da rječnik ima veliku vrijednost, rekavši sljedeće: *“Turski je na neki način elemenat koji spaja sve balkanske narode. Veoma je lijepo to što se turcizmi još uvijek nisu udaljili s ovih prostora. Narodi Balkana Turcima nisu rekli zbogom, na što nam ukazuje ova činjenica.”* Autorica rječnika Xhanari rekla je da se u zemljama Balkana rade istraživanja na ovu temu, ali nisu nikad okupljena na jedno mjesto. Rječnik obuhvata oko 4.500 riječi.¹⁵⁸

Slika 65. Promocija rječnika "Zajednički turcizmi u balkanskim jezicima"¹⁵⁹

¹⁵⁷ Fotografisano: 07.07.2022

¹⁵⁸ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/odrzana-promocija-rjecnika-zajednicki-turcizmi-u-balkanskim-jezicima> (02.07.2022)

¹⁵⁹ Izvor: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/4_141.jpg (02.07.2022)

- ***Izložba tezhiba u Sarajevu na temu baštine, 2019.***

U organizaciji Instituta Yunus Emre Sarajevo u Kulturnom centru Instituta Yunus Emre Sarajevo je 22.05.2019. godine održano otvorenje izložbe tezhiba pod nazivom „Baština“ umjetnice Gülnihal Kúpeli, profesorice na Fakultetu likovnih umjetnosti Univerziteta Marmara. Gülnihal Kúpeli se obratila posjetiocima izložbe i naglasila da je tezhib višestoljetna umjetnost koja predstavlja utjelovljenje osmanske i islamske baštine. *“Izabrala sam upravo ovaj naziv za izložbu jer sam nastojala prenijeti ono što sam naučila od svojih profesora. Nadam se da će i buduće generacije nastaviti ovu tradiciju.”*, kazala je Kúpeli koja se ovom umjetnošću bavi gotovo 30 godina. ¹⁶⁰

Slika 66. Izložba tezhiba u Sarajevu na temu baštine ¹⁶¹

- ***Promocija knjige "Osmanska arhitektura Sarajeva", 2019.***

Dana 27. marta 2019. godine u Kulturnom centru Instituta Yunus Emre Sarajevo održana je promocija djela "Osmanska arhitektura Sarajeva" čiji su autori Kenan Šurković i Elvira Bojadžić. Ovo je prvi rad u Sarajevu na ovu temu nakon djela koje je Šejh Kemura napisao i objavio 1913. godine, te prva monografija osmanske arhitekture u Sarajevu. U Sarajevu je sačuvan veliki broj djela osmanske arhitekture poput bezistana, hanova, hamama, džamija, mostova, kuća i sl. Autorica knjige Elvira Bojadžić rekla je da se pisanjem ovakvog djela imalo za cilj sačuvati osmanlijsko nasljeđe i kulturu u Sarajevu, te da su osim velikih džamija, u ovom djelu svoje mjesto našle i one džamije skrivene u sarajevskim ulicama za koje ne znaju ni

¹⁶⁰ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/izlozba-tezhiba-u-sarajevu-na-temu-bastine-0> (02.07.2022)

¹⁶¹ Izvor: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/6_104.jpg (02.07.2022)

Sarajlije koje smatraju da veoma dobro pozanju svoj grad. Drugi autor knjige, Kenan Šurković naveo je podatak da je u Sarajevu ostalo oko 100 djela koja predstavljaju osmanlijsku arhitekturu, a da je vremenom propalo ili uništeno oko 30 džamija, nekoliko mostova, bolnica, tašlihan i jedna vojna kasarna. Šurković se nada da će ova knjiga podići svijest građana o osmanskoj ostavštini na viši nivo. Nakon promocije knjige gosti su imali priliku pogledati izložbu o sarajevskim i istanbulskim džamijama.¹⁶²

Slika 67. Promocija knjige "Osmanska arhitektura Sarajeva"¹⁶³

- ***Izložba Kur'an-i Kerima, 2019.***

Institut Yunus Emre Mostar 2019. godine organizovao je izložbu Kur'an-i Kerima u Mostaru i Konjicu, uz podršku Centra za kulturu Mostar i Narodnog univerziteta Konjic. Na izložbi je predstavljeno 114 Kur'an-i Kerima sakupljenih iz različitih zemalja svijeta, među kojima je i nekoliko ručno pisanih Kur'ana, kao i Kur'ani iz osmanskog perioda. Zahvaljujući gospodinu Nusretu, večeras ćete moći pogledati ručno pisane, štampane, pozlaćene i Kur'ane dekorisane motivima ebru umjetnosti, donesene iz raznih zemalja. Prisutnima se obratio autor izložbe Nusret Omerika, te ih upoznao sa detaljnima nastanka svoje kolekcije riječima: "U mojoj se biblioteci nalazi približno 3000 knjiga, od čega 200 primjeraka svete nam knjige. Izabrali smo 114 primjeraka koje ćemo prikazati na večerašnjoj izložbi. Za svaki od njih je vezana posebna

¹⁶² <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/u-sarajevu-odrzana-promocija-knjige-osmanska-arhitektura-sarajeva> (02.07.2022)

¹⁶³ Izvori: <https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/6a.jpg> , https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/8_67.jpg (02.07.2022)

priča, sve jedna zanimljivija od druge. Među eksponatima se nalazi i Kur'an koji sam nabavio zalazeći po zabačenim istanbulskim sokacima, a koji sam potom zaboravio u autobusu u Istanbulu. Tu su i Kur'ani zbog kojih sam odlazio u najudaljenije krajeve i planine Bosne i Hercegovine ... od ovih 114 Kur'an-i Kerima 6 je ručno napisanih, 3 Kur'ani Kerima ukrašena pozlaćenom ornamentikom, a ima i onih sa ebru ornamentikom na koricama, ili sa pozlaćenim stranicama.”¹⁶⁴

Slika 68. Izložba Kur'an-i Kerima u Konjicu i Mostaru¹⁶⁵

- **Promocija knjige „Poruke Ahdname“, 2018.**

Povodom 555. godišnjice Ahdname priređeni su različiti programi u sklopu manifestacije „Dani Ahdname“ koja se organizuje tradicionalno svake godine u mjesecu maju u Bosni i Hercegovini. U okviru programa „Dani Ahdname 2018“ Institut Yunus Emre u saradnji sa Institutom za islamsku tradiciju Bošnjaka i Medžlisom Islamske zajednice Kiseljak pripremio je knjigu „Poruke Ahdname“ koja je promovisana 14. maja 2018. godine uz prisustvo velikog broja zvanica u Kulturnom centru Instituta Yunus Emre Sarajevo. Direktor Instituta Yunus Emre Sarajevo, Mehmet Akif Yaman govorio je o procesu nastanka knjige i podršci koju je Institut Yunus Emre pružio programu „Dani Ahdname“. Skrenuvši pažnju na značaj ovog historijskog dokumenta koji nalaže zajednički život u miru i spokoju, Yaman je naglasio da

¹⁶⁴ <https://mostar.yee.org.tr/bs/news/nakon-mostara-otvorena-izlozba-kuran-i-kerima-i-u-konjicu>, <https://mostar.yee.org.tr/bs/news/u-mostaru-uprilicena-izlozba-tristo-godina-starih-kuran-i-kerima> (02.07.2022)

¹⁶⁵ Izvori: https://mostar.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/dsc_1254_0.jpg , <https://mostar.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/17.jpeg> (02.07.2022)

danas u ovom vremenu imamo izrazitu potrebu za takvim duhom. Na kraju programa prisutni su mogli preuzeti i besplatan primjerak knjige.¹⁶⁶

Fojnička Ahdnama predstavlja važan dokument za historiju Bosne i Hercegovine. Sultan Mehmed Fatih pri osvajanju zemlje Bosne i bosanskog kraljevstva uručuje ahdnamu fra Anđelu Zvizdoviću na Milodražu kod Kiseljaka, 28. maja 1463. godine. Ahdnama u prijevodu s arapskog i perzijskog jezika znači dokument o zaštiti, odnosno svečano obećanje zaštite i sigurnosti. U povijesti Osmanskog carstva izdavane su brojne ahdname. One su legalizirale boravak i djelatnost pojedinih nemuslimanskih manjina. Tako je sultan Mehmed Fatih izdao franjevcima dokument kojim im zvanično i javno potvrđuje da su kao vjerska manjina zaštićeni.¹⁶⁷

The poster features the logos of Institut Yunus Emre Sarajevo and the Ministry of Culture and Heritage of Bosnia and Herzegovina. The title 'PROMOCIJA KNJIGE' is prominently displayed. Below it, the book title 'PORUKE AHDNAME' is shown with its cover image. The text indicates the event is part of the 'Dani Ahdname 2018' program, celebrating the 555th anniversary of the Ahdname in Bosnia and Herzegovina. The event details are: Date: 14. maj 2018., Time: 18:00h, Location: Institut Yunus Emre Sarajevo, Mula Mustafa Bašeskije 31/a. The organizers listed are Mehmet Akif Yaman (director of the institute), prof. dr. Munir Mujčić (philosophy faculty), and Kenan Bajrić (imam of the mosque). The moderator is dr. Dževada Suško (public relations). Social media icons for Facebook, Twitter, and YouTube are at the bottom.

Slika 69. Promocija knjige "Poruke Ahdname"¹⁶⁸

¹⁶⁶ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/u-sarajevu-promovisana-knjiga-poruke-ahdname> (02.07.2022)

¹⁶⁷ Poruke ahdname: sloboda vjere u multireligijskoj Bosni i Hercegovini. Sarajevo: Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, 2018. str. 9-10

¹⁶⁸ Izvori:

https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/32244247_1746305012127526_4729581504902987776_n.jpg , <https://pbs.twimg.com/media/DdPCOG6WsAEEQyz?format=jpg&name=4096x4096> (02.07.2022)

- *Štampanje prvog bosansko-turskog rječnika pod nazivom Makbûl-i ‘Ârif (1631), 2018.*

Prvi bosansko-turski rječnik pod nazivom *Makbûl-i ‘Ârif* (1631) štampan je u okviru projekta "Dvije bratske Tuzle" uz podršku Instituta Yunus Emre i Općine Tuzla u Istanbulu.¹⁶⁹ *Makbûl-i ‘Ârif*, što u prijevodu znači *Dopadljiv onom ko je učen*, sastavio ga je i sročio bosanskohercegovački učenjak Muhammed Hevai Uskufi i on predstavlja prvi i najstariji bosansko-turski rječnik na ovim prostorima.

Slika 70. *Makbûl-i ‘Ârif* ¹⁷⁰

- *Kurs osmansko-turskog jezika ,2017.*

U saradnji Instituta Yunus Emre i Fondacije Hayrat od 7. oktobra 2017. godine organizuje se kurs osmansko-turskog jezika. Direktor Instituta Yunus Emre Sarajevo, Mehmet Akif Yaman dao je osnovne informacije o ovome kursu te naveo i to da je na osnovu velikog interesovanja za ovim kursom u 2015. i 2016. godini odlučeno je da se opet pokrene.

Yaman je skrenuo pažnju na to da je osmanski-turski jezik postojao u Bosni i Hercegovini blizu 600 godina i da je pored ličnog napretka polaznika, cilj ovog kursa, olakšati čitanje osmanskih rukopisa na ovom prostoru i omogućiti to isto budućim generacijama.¹⁷¹

¹⁶⁹ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/ceremonija-predaje-prvog-bosansko-turskog-rjecnika-makbul-i-arif> (02.07.2022)

¹⁷⁰ Izvor: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/498842_0.jpg (02.07.2022)

¹⁷¹ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/kurs-osmansko-turskog-jezika-pocinje-7-oktobra-u-sarajevu> (02.07.2022)

Slika 71. Reklamni poster za prijavu na kurs osmansko-turskog jezika, 2019. ¹⁷²

- **Panel na temu „Rukopisi u islamskoj umjetnosti“, 2017.**

Institut Yunus Emre je u Gazi Husrev-begovoj biblioteci organizovao panel na temu „Rukopisi u islamskoj umjetnosti“ na kojem su prisutni imali priliku slušati predavanja uvažanih profesora o tradicionalnim umjetnostima, knjigovestvu, ebruu, kaligrafiji i tezhibu koji se koriste u izradi rukopisnih knjiga. Među gostima bili su i cijenjeni profesori i istraživači čija interesna polja imaju dodira sa ovom temom. Na panelu su učestvovali profesor na Akademiji likovnih umjetnosti u Sarajevu, prof. dr. Ćazim Hadžimejlić, profesor na Katedri za historiju umjetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Sarajevu, dr. Haris Dervišević i profesorica tezhiba Yasemin Demir. Prof. dr. Ćazim Hadžimejlić objasnio je proces nastajanja jedne knjige u kojem učestvuje više od jednog umjetnika i koji može trajati i po nekoliko mjeseci. Umjetnica i profesorica na kursu tezhiba u Institutu Yunus Emre, Yasemin Demir dala je osnovne informacije o ovoj umjetnosti koja u Bosni i Hercegovini i nije toliko poznata te objasnila *“Ako je cilj jednog kaligrafa da ispiše Ćasni Kur’an svojom rukom na najljepši mogući način, cilj jednog umjetnika iluminacijel/tezhiba je da ga učini atraktivnim i ukrasi na najprihvatljiviji i najljepši način.”* Dr. Haris Dervišević je govorio o historiji kaligrafije, vrstama pisma, te o karakteristikama značajnih kaligrafa i njihovih dijela, a na kraju je naveo i primjere upotrebe

¹⁷² Izvor: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/kurs_osmanskog_-_turskog_jezika_mart_2019_instagram.jp (02.07.2022)

kaligrafije u modernoj umjetnosti. Također, dr. Dervišević naveo je da je ova kulturna ostavština, ostavština zajedničke civilizacije, te je prisutnima govorio i o značajnim kaligrafima s prostora Bosne i Hercegovine.¹⁷³

Slika 72. Panel na temu „Rukopisi u islamskoj umjetnosti“¹⁷⁴

- ***Večer Mostarskih Divanskih Pjesnika, 2017.***

Dana 25.12.2017. u prostorijama Mostar Yunus Emre Enstitüsü održan je program naziva „*Večer mostarskih divanskih pjesnika*“. Direktor Instituta Yunus Dilber je u uvodnom govoru spomenuo ranije konferencije koje je organizovao institut u kojima su predstavljeni život i djelo Hasana Zijaije Mostarca i Alije Nametka, te je istakao neke radove mostarskog turkologa Fehima Nametka po kojima je Mostar za vrijeme Osmanske Države izrodio oko 300 mislioca i književnika koji su stvarali na arapskom perzijskom i turskom jeziku te napisali blizu 1000 različitih djela. Ovi podaci govore o ogromnom doprinosu koji su Bošnjaci dali turskoj kulturi i književnosti. Direktor Dilber je izrazio svoju nadu da će novi mladi turkolozi koji se danas obrazuju u Mostaru napisati brojna djela i baviti se temama koji će ojačati i nastaviti graditi ovakve spona između naroda Bosne i Hercegovine i Republike Turske.¹⁷⁵

¹⁷³ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/u-sarajevu-odrzan-panel-na-temu-rukopisi-u-islamskoj-umjetnosti> (02.07.2022)

¹⁷⁴ Izvor: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/1slika_800x533.jpg (02.07.2022)

¹⁷⁵ <https://mostar.yee.org.tr/bs/news/vecer-mostarskih-divanskih-pjesnika> (02.07.2022)

Slika 73. Večer Mostarskih divanskih pjesnika ¹⁷⁶

- ***Izdavanje i štampanje knjige “Sarı Saltuk i Bosna i Hercegovina”, 2017.***

U aprilu 2017. godine Institut Yunus Emre Sarajevo izdao je knjigu pod nazivom „*Sarı Saltuk i Bosna i Hercegovina*“, autora Necati Demira i Necmettina Turinaya. Knjiga govori o značaju poznatog Sarı Saltuka i *Saltukname* za Bosnu i Hercegovinu. *Saltuknama* je jedan od prvih dokumenata o prijateljstvu i bratskim odnosima između Turaka i stanovnika Bosne i Hercegovine. Turbe Sarı Saltuka nalazi se u tekiji u Blagaju, a vjeruje se da je i sam Sarı Saltuk živio i djelovao upravo na tom prostoru.

- ***Izdavanje i štampanje knjige “Turska književnost u bosanskohercegovačkoj periodici”, 2017.***

U izdanju Instituta Yunus Emre u Sarajevu objavljena je knjiga „*Turska književnost u bosanskohercegovačkoj periodici*“. Riječ je o djelima turskih autora (roman, pripovijetka, poezija, drama) čiji su prijevodi od 1895. do 1942. objavljeni u časopisima Behar, Biser, Gajret, Bosanska vila, Nada i Novi Behar. Prema riječima priređivačica ovog izbora, Azre Ibrulj i Eldine Memić, među prevodiocima se najviše ističu Musa Ćazim Ćatić, Safvet-beg Bašagić, Aleksa J. Popović, Ahmed Šerić i Salih Bakamović.

Filip Begović Mursel, koji je ujedno bio i jedan od promotara ove knjige, istakao je da su Bošnjaci prevodili djela sa turskog jezika, jer je turski bio kućni jezik u mnogim bošnjačkim

¹⁷⁶ Izvor: https://mostar.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/1_3.jpg
(02.07.2022)

kućama, kao i arapski i perzijski. Procjenjuje da je od oko 3.000 osmanskih pjesnika 300 bilo iz Bosne, što je na veličinu Osmanskog carstva nevjerovatna brojka. Očito je da su bošnjački kulturni prvaci iz prošlosti u svojim uredničkim politikama promovirali nužnost očuvanja tradicionalnih vrijednosti i sadržaja.¹⁷⁷

Slika 74. Knjige „Sarı Saltuk i Bosna i Hercegovina“¹⁷⁸ i „Turska književnost u bosanskohercegovačkoj periodici“¹⁷⁹

- **Manifestacija „Dani Ahdname”, 2016.**

Institut Yunus Emre Fojnica je tradicionalno učestvuje u programu obilježavanja dana Ahdname u Milodražu koji se nalazi nedaleko od Fojnice. 2016. godine organizovano je nagradno takmičenje u crtanju na temu „Živjeti zajedno pod nebeskim svodom“. Direktor Instituta Yunus Emre Sarajevo Mehmet Akif Yaman je najboljim kandidatima uručio nagrade u vidu tableta, sata, mp4 plejera. Također publici je besplatno podijeljen strip „Duhovni graditelj Bosne - Ajvaz-dedo“ koji je objavljen od strane Instituta Yunus Emre Sarajevo.¹⁸⁰ Na taj način obilježen je značaj i važnost ovog dokumenta.

¹⁷⁷ <https://arhiv.stav.ba/knjiga-koja-dokazuje-da-bosnjacki-kulturni-prvaci-nisu-zeljeli-prekidati-spone-s-turskom/> (07.07.2022)

¹⁷⁸ Fotografisano: 07.07.2022.

¹⁷⁹ Izvor: <https://www.aa.com.tr/ba/dnevni-naslovi/u-sarajevu-promovisana-knjiga-turska-knji%C5%BEevnost-u-bosanskohercegova%C4%8Dkoj-periodici/801747> (07.07.2022)

¹⁸⁰ <https://foynitsa.yee.org.tr/bs/news/28-maj-dan-ahdname> (02.07.2022)

Slika 75. Plakat za takmičenje povodom obilježavanja Dana Ahdname ¹⁸¹

- **Promocija knjige „Nepoznata Osmanska država“, 2016.**

Bosanskohercegovačkim ljubiteljima pisane riječi predstavljeno je djelo „Nepoznata Osmanska država“ prevedeno na naš jezik, čiji je autor prof. dr. Ahmet Akgündüz. Promocija knjige koju je na bosanski jezik prevela Ramiza Smajić, a objavila izdavačka kuća Dobra knjiga, održala se 3. novembra 2016. godine u Centru za umjetnost i kulturu Instituta Yunus Emre Sarajevo. Direktor Instituta Yunus Emre Mehmet Akif Yaman je u svom obraćanju istakao da Bosnu i Hercegovinu s Turskom vežu jake veze, te da u cilju oživljavanja zajedničke historije i njenog prenošenja na buduće generacije Institut Yunus Emre uz podršku građana Bosne i Hercegovine provodi zajedničke aktivnosti.¹⁸²

¹⁸¹ Izvor: https://scontent.ftz12-1.fna.fbcdn.net/v/t31.18172-8/13320513_1732457307038648_6113768899161478059_o.jpg?nc_cat=106&ccb=1-7&nc_sid=cdb9c&nc_ohc=OhFgW53TBhoAX8vCNJz&nc_ht=scontent.ftz12-1.fna&oh=00_AT8mk7uVy2gpwOu6faL8ha00_uWEGiPEXBvX-YLDRdJLbg&oe=62EA47E9 (02.07.2022)

¹⁸² <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/news/u-sarajevu-predstavljena-knjiga-nepoznata-osmanska-drzava> (02.07.2022)

Slika 76. Promocija knjige „Nepoznata Osmanska država“¹⁸³

- **Konferencija na temu „Osmanska baština u Stocu“, 2016.**

Konferencija na temu „Osmanska baština u Stocu“ održana je 23.12.2016. godine u sali Yunus Emre Instituta u Mostaru. Na konferenciji je predstavljeno istraživanje mlade historičarke Irme Razić kroz koje je publika dobila detaljne i pouzdane informacije u vezi sa brojnim arhitektonskim djelima nastalim u doba Osmanske države na prostoru Stoca. Na konferenciji je također predstavljen promotivni video klip Stoca, turističke brošure i turistički katalozi koji su napravljeni u sklopu zajedničkog projekta Yunus Emre Instituta Mostar i Omladinskog Kruga MIZ Stolac, a u cilju što ljepšeg predstavljanja turističkih dragulja ovog divnog grada.¹⁸⁴

Slika 77. Konferencija na temu „Osmanska baština u Stocu“¹⁸⁵

¹⁸³ Izvor: https://saraybosna.yee.org.tr/sites/default/files/galeri/1_800_533_5d43ea59-3e22-42ba-8f4e-20f0ba065bd1_0.jpg (02.07.2022)

¹⁸⁴ <https://www.facebook.com/yeemostar/photos/a.1492128421005068/1834153406802566/> (04.07.2022)

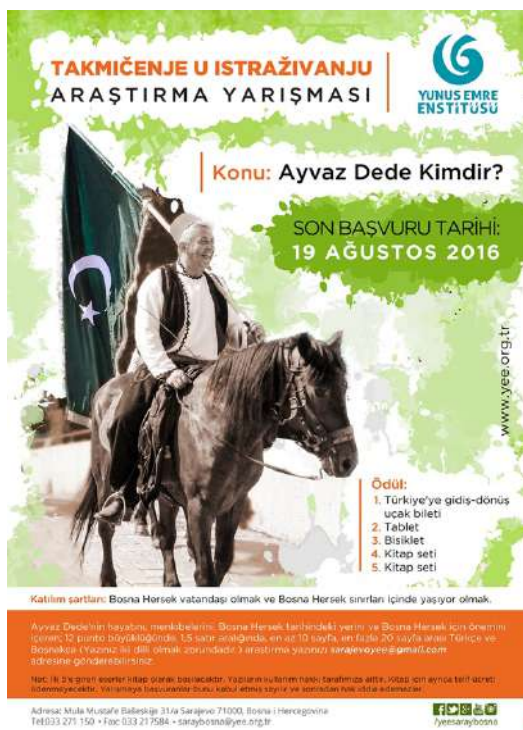
¹⁸⁵ Izvor: <https://www.facebook.com/yeemostar/posts/1834153406802566/> (04.07.2022)

- *Ciklus kulturnih druženja „Yunus Emre“, 2016.*

Institut Yunus Emre je bio organizator sedmičnih ciklusa kulturnih druženja. Predavači su bili poznati profesori i akademici iz Bosne i Hercegovini. Neke od tema su bile: „*Gazi Ferhad-paša Sokolović – Bosanski namjesnik i dobrotvor*“, „*Tradicija sevdalinke u Bosni i Hercegovini od Osmanskog perioda do današnjih dana*“, „*Bosna i Hercegovina pod osmanskom vlašću – poznate i nepoznate činjenice*“, „*Sačuvana i nesačuvana historijska djela osmanskog perioda*“, itd.

Slika 78. Jedan od plakata za najavu kulturnih druženja u Institutu Yunus Emre¹⁸⁶

- *Takmičenje „Ayvaz dede kimdir“, 2016.*

Kako bi njevali tradiciju Ajvatovice i ličnost Ajvaz dede, i na taj način ukazali na njihovu važnost, Institut Yunus Emre je organizovao takmičenje u istraživanju na temu „*Ko je Ajvaz dedo?*“, na turskom i bosanskom jeziku. Za učesnike su također bile obezbijeđene vrlo vrijedne nagrade.

Slika 79. Promotivni plakat za takmičenje u istraživanju na temu „Ayvaz Dede kimdir?“¹⁸⁷

¹⁸⁶ Izvor: <https://www.facebook.com/yeesaraybosna/photos/a.645384188886286/1013945872030114/> (07.07.2022)

¹⁸⁷ Izvor: <https://www.yee.org.tr/en/node/2616> (07.07.2022)

- ***Izložba fotografija Adisa Tanovića "Osmanski period / prirodno i kulturno blago Bosne i Hercegovine" i predstavljanje monografija o Bosni i Hercegovini i Republici Turskoj, 2016.***

U organizaciji Instituta Yunus Emre u Mostaru, uz podršku Centra za kulturu Narodnog univerziteta Konjic, u prostorijama Galerije Narodnog univerziteta Konjic održana je izložba fotografija Adisa Tanovića pod nazivom "*Osmanski period/prirodno i kulturno blago Bosne i Hercegovine*" i predstavljanje monografija o Bosni i Hercegovini i Republici Turskoj. Cilj ovih izdanja je objediniti sve ljepote Bosne i Hercegovine, njenu kulturnu i historijsku baštinu, njenu geografsku i bioraznolikost i gastronomsku ponudu. U vremenu kada savremeni turista, otuđen i pod pritiskom bježi iz grada u neke nove, neistražene i autentične predjele, Bosna i Hercegovina se nameće kao idealna destinacija sa svim svojim atrakcijama.¹⁸⁸

Slika 80. Najava i dio sa izložbe fotografija Adisa Tanovića¹⁸⁹

¹⁸⁸ <https://avaz.ba/lifestyle/kultura/230197/odrzana-izlozba-fotografija-i-autorskih-projekata-adisa-tanovica> (07.07.2022)

¹⁸⁹ Izvori: <https://www.facebook.com/yeemostar/photos/gm.1906027792956903/1724526257765282> , <https://avaz.ba/media/2016/04/12/237617/thumbs/873x400.jpg> (07.07.2022)

- *Međunarodni Sarı Saltuk simpozijum, 2015.*

U periodu od 6. do 9. maja 2015. godine, povodom 752. godišnjice dolaska Sarı Saltuka na Balkan, održan je 2. Međunarodni Sarı Saltuk simpozijum u Institutu Yunus Emre Sarajevo, uz učešće brojnih akademika i gostiju. Na sesijama se razgovaralo i o značaju Sarı Saltuka za Balkan i Bosnu i Hercegovinu.¹⁹⁰ Među organizatorima ovog simpozijuma, pored Instituta Yunus Emre, bila je i Turska agencija za saradnju i koordinaciju (TİKA).

Slika 81. II Međunarodni Sarı Saltuk simpozijum ¹⁹¹

Pored niza ovih kulturnih aktivnosti, važno je i spomenuti i donaciju Arhivu Bosne i Hercegovine, u okviru projekta “*Obnova kulturnog naslijeđa na Balkanu*”, koji su pokrenuli Institut Yunus Emre, Centralna banka i Ministarstvo razvoja Turske. Tim povodom Arhivu BiH je bogatiji za radionicu za restauraciju rukopisa i druge arhivske građe, te je ustupljeno sve što je neophodno za jednu radionicu koja se bavi restauracijom rukopisa i arhivskih dokumenata.¹⁹²

U okviru ovog projekta formirane su tri zasebne radionice za restauraciju pisane građe. Radionice će biti postavljene u Arhivu Bosne i Hercegovine, Historijskom arhivu i Arhivu

¹⁹⁰ <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/node/1062>

¹⁹¹ Izvor: <https://saraybosna.yee.org.tr/bs/node/1062>
(07.07.2022)

¹⁹² <https://www.aa.com.tr/ba/kultura-i-umjetnost/arhiv-bosne-i-hercegovine-dobio-radionicu-za-restauraciju-rukopisa/688380>

Hercegovačko-neretvanskog kantona, a njihov osnovni zadatak je popravka oštećenih rukopisnih i historijskih dokumenata, koji su sačuvani iz perioda osmanske vladavine. Institut Yunus Emre od 2012. godine, otkad vodi projekat koji obuhvata digitaliziranje pisane građe iz osmanskog perioda, čime štiti ovu građu i omogućava njeno lakše korištenje u svijetu nauke, digitalizovao je ukupno 10.000 rukopisnih i 5.000 štampanih djela koja se nalaze u Bosni i Hercegovini, Hrvatskoj, Makedoniji i Kosovu. Radovi u Bosni i Hercegovini su obavljani u velikom broju institucija, biblioteka, arhiva i tekija, a kao rezultat digitalizovano je 1.756 rukopisnih i 3.367 štampanih djela. Za vrijeme ovih radova ustanovljeno je da je značajan dio rukopisa vremenom oštećen i da ima potrebu za naučnom restauracijom. U ovim radionicama će biti sadržan sav potrebni materijal i oprema, a njih će voditi penzionisani direktor Biblioteke rukopisa Suleymaniye dr. Nevzat Kaya. U okviru radionica neće biti samo obrađivana građa iz ovih arhiva već i djela koja se nalaze kod drugih osoba i institucija.¹⁹³

Slika 82. Radionica za restauraciju rukopisa ¹⁹⁴

¹⁹³ <https://www.aa.com.tr/ba/dnevni-naslovi/turski-stru%C4%8Dnjaci-poma%C5%BEu-restauraciju-pisane-arhivske-gra%C4%91e-u-bih/686593> (07.07.2022)

¹⁹⁴ Izvor: <https://radiosarajevo.ba/vijesti/bosna-i-hercegovina/arhiv-dobio-radionicu-za-restauraciju-rukopisa/244987#&gid=2&pid=1> (07.07.2022)

4.3. Ostale turske kulturne institucije i projekti u Bosni i Hercegovini

Obzirom da Bosna i Hercegovina i Turska imaju zajedničku tradiciju i baštinu, staru nekoliko stoljeća, Republika Turska ulaže velike napore i sredstva za njenu promociju i obnovu. Turska agencija za saradnju i koordinaciju (TİKA) i Institut Yunus Emre su možda najpoznatije turske kulturne institucije koje djeluju u Bosni i Hercegovini. Vidjeli smo niz najznačajnijih projekata ove dvije velike institucije, međutim, mnoge ostale turske kulturne institucije također intenzivno rade i pomažu Bosni i Hercegovini i promociji našeg zajedničkog osmanskog naslijeđa.

Tako npr. *Generalna direkcija vakufa Republike Turske* ima veliki utjecaj u našoj državi, kada je u pitanju održavanje vakufa i osmanskog naslijeđa. Uz odličnu saradnju dugi niz godina sa Islamskom zajednicom u Bosni i Hercegovini obnovila je i ostvarila niz visokobudžetnih projekata. U nastavku ću ukratko nabrojati najznačajnije projekte iz ove oblasti koje je ova direkcija nesebično finansirala i pomogla:

- Isa-begov hamam u Sarajevu, 2015.
- Derviš-hanumina medresa u Bosanskoj Gradišci, 2017.
- Aladža džamija u Foči, 2019.
- Šarena džamija u Travniku, 2019.
- Bašçaršijska džamija u Sarajevu, 2021.
- Vakufski poslovno - administrativni centar "Medresa" u Fojnici, 2022.
- Džamija Sinan-bega Boljanića u Čajniču – u toku
- Arnaudija džamija u Banja Luci – u toku
- Behram-begova (Šarena) džamija u Tuzli – u toku
- Ferhad-begova džamija u Tešnju – u toku
- Kizlaragina džamija u Mrkonjić gradu – u toku
- Sahat-kula u Banja Luci, 2020. Potpisan ugovor o obnovi
- Obnova kompleksa Dugalića džamije u Nevesinju – u toku
- Restauracija Morića hana – u toku

itd.

Ovdje ću još spomenuti izdanje od 5 tomova, pod nazivom “*Vakufname Bosne i Hercegovine*” (*Bosna Hersek Vakfiyeleri*) koju je pripremila Generalna direkcija vakufa Republike Turske i izdala 2016. godine. U knjizi se nalaze mnogi vrijedni tekstovi vakufnama iz osmanskog perioda, koje su prevedene i na bosanski jezik.

Pored ove institucije veliki značaj ima i ***Ured za tursku dijasporu i srodne zajednice Republike Turske – YTB***. Ured za tursku dijasporu i srodne zajednice Republike Turske osnovan je 2010. godine, te sa svojim predstavništvom u Ankari provodi različite programe i projekte u aspektu historije, politike, vjere i kulture. S tim u vezi pokrivaju različite oblasti poput kulture, umjetnosti, obrazovanja i društvenih aktivnosti. Njihova najpoznatija uloga, konkretno usmjerena prema Bosni i Hercegovini, je u pogledu davanja stipendija studentima koji žele studirati u Republici Turskoj. YTB je i sponzor različitih programa, od kojih ću izdvojiti „Osmansku školu za mlade“, koja je prvi put organizovana 2021. godine u realizaciji sa Balkanskim centrom za analizu i studije (BALANS). Cilj ovog projekta, u kojem su učestvovali studenti postdiplomskog i doktorskog studija, je edukovati ove mlade ljude i buduću generaciju o značaju osmanskog naslijeđa u Bosni i Hercegovini, te ponuditi osnovna znanja o tome šta je predstavljala osmanska država, osmanska civilizacija i osmanska kultura, sa posebnim naglaskom na Bosnu i Hercegovinu i njenu povijest. Polaznici su imali priliku da se druže sa poznatim akademikima, profesorima, osmanistima i historičarima te da se kroz kurseve turskog (osnovni i napredni nivo), osmanskog turskog jezika (osnovni nivo), klub knjige i sadržajem bogate seminare nešto više upoznaju sa ovim temama. Ove godine počeo je i program Druge generacije, što samo pokazuje uspješnost i veliki interes za ovaj projekat. Također 2017. godine, uz podršku YTB-a, u Bošnjačkom institutu u Sarajevu otvorena je izložba pod nazivom „Sarajevo/Istanbul – biseri osmanske arhitekture“. Izložba je organizovana u okviru projekta “*Promocija osmanskog kulturnog naslijeđa Bosne i Turske*”. Još jedan projekat koji je važno spomenuti jeste da je YTB 2022. godine organizovao konkurs pod nazivom „Takmičenje u fotografiji za školu fotografije na Balkanu“. Na konkurs su se mogli prijaviti svi mladi na Balkanu, u razdoblju od 18 do 23 godine. Konkurs je bio sačinjen od dvije kategorije: prva kategorija su bile fotografije osmanskog naslijeđa i kulturne baštine na Balkanu (fotografije, džamija, mostova, hamama, česmi, kervansaraja itd.), a drugu kategoriju su činile fotografije ljudi, mjesta ili arhitektonskih djela u balkanskim zemljama.

Spomenut ću još jednu instituciju, a to je ***Unija općina turskog svijeta (TDBB)***, čije je predstavništvo u Istanbulu, a glavni ciljevi su zaštita historijskog i kulturnog naslijeđa, razvijanje saradnje, naročito u oblasti ekonomije, društva i kulture, sprovođenje različitih studija

u cilju istraživanja i razvoja te njihova podrška itd.¹⁹⁵ Kada su u pitanju projekti vezani za osmansko naslijeđe u Bosni i Hercegovini, navest ću par aktivnosti koje je ova organizacija podržala:

- Knjiga "Bosna i Hercegovina u osmanskim dokumentima", koju je objavila Općina Bağcılar, članica Upravnog odbora Unije općina turskog svijeta (TDBB). Promocija je održana 2017. godine u saradnji sa Institutom Yunus Emre. Autor knjige Yıldırım Ağanoğlu naveo da se u osmanskim arhivima nalazi 15000 dokumenata, uključujući vjerske, obrazovne, kulturne, vojne i fondacije vezane za Bosnu i Hercegovinu, a on je za svoju knjigu odabrao njih 41, te dodao da su dijelovi putovanja Evlije Čelebija u Bosnu i Hercegovinu i drugih dokumenata vezanih za Bosnu i Hercegovinu također navedeni u ovoj knjizi.¹⁹⁶
- Knjiga „Nišani u Bosni i Hercegovini“, autora Nihada Klinčevića, na bosanskom, turskom i engleskom jeziku, 2021. god.
- Obnova krova Župa džamije u Trebinju, jedne od najstarijih džamija u Trebinju, izgrađene za vrijeme vladavine sultana Ahmeda I, 2021. god.¹⁹⁷

Slika 83. Zvanični logo Generalne direkcije vakufa Republike Turske, Ureda za tursku dijasporu i srodne zajednice Republike Turske i Unije općina turskog svijeta ¹⁹⁸

¹⁹⁵ http://www.tdbb.org.tr/?page_id=29&lang=tr (07.07.2022)

¹⁹⁶ TDBB Faaliyet Raporu 2017. str. 106. Dostupno na: <http://www.tdbb.org.tr/?p=12396&lang=tr> (07.07.2022)

¹⁹⁷ <http://www.tdbb.org.tr/?p=17927&lang=tr> (07.07.2022)

¹⁹⁸ Izvori: <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/teskilat-yapisi/kurumsal-kimlik> , <https://www.ytb.gov.tr/kurumsal/basin-kiti/logolar> , http://www.tdbb.org.tr/?page_id=4085&lang=tr (08.07.2022)

5. VAŽNOST PROMOVISANJA KULTURNOG NASLIJEĐA: Kulturni turizam

U prethodnom dijelu rada vidjeli smo primjere dobre prakse kako Republika Turska dugi niz godina pomaže i finansira promociju našeg zajedničkog kulturnog naslijeđa. Promocija i sposobnost promoviranja baštine koja pripada jednoj velikog kulturi je itekako važan korak u očuvanju i zaštiti baštine. Obzirom da živimo na prostoru kojeg smo stoljećima dijelili sa Turcima Osmanlijama svakako je logično da se na tom prostoru nalazi mnogo elemenata koji su ostali iza njih, koje i danas možemo vidjeti. Postavlja se pitanje: kako na pravilan način očuvati i promovirati to bogato naslijeđe? Kao prvo, važno je planski pristupiti, ne samo očuvanju nego i promociji. Nije dovoljno da jedna institucija pruži svoju podršku, važno je da se sve državne institucije uključe u taj projekat, te da pruže svoju podršku i finansijsku pomoć. Naravno tu postoje različiti problemi i izazovi, međutim, važno je da i mi kao društvo učestvujemo u tome, da vidimo i spoznamo značaj i važnost ovakvih projekata, te da i mi sami radimo na promociji i očuvanju te baštine.

Kada je u pitanju sama promocija, tu nas uvodi u jedan novi pojam i novu oblast:

kulturni turizam.

Ne postoji jedinstvena, specifična definicija kulturnog turizma jer stručnjaci koji se njime bave uzimaju u obzir ono što se zasniva na njihovom proizvodu i resursima s kojim rade. Neki ga zovu kulturnim turizmom, neki turizmom baštine, neki turizmom kulturne baštine. Svi ipak dijele istu odgovornost: upoznavanje turista s onim što naš grad, regiju ili državu čini različitim i zanimljivim, bez obzira na to je li to umjetnost, kultura, povijest ili sve zajedno.¹⁹⁹

Na prvi pogled kulturni turizam, ili općenito turizam, nas može asociirati na posjetu čiji je predmet interesovanja muzeji, izložbe, spomenici i ostali aspekti materijalne kulturne baštine. Međutim, kulturni turizam može biti i nematerijalne prirode, tako da postoje ta dva aspekta.

U literaturi se navode i tipologije kulturnog turizma koje se određuju prema stepenu motivacije samog posjetitelja. To su primarna, sekundarna i slučajna.²⁰⁰ Međutim, sve tipologije vode ka istom zaključku a to je da se kulturnim turizmom smatra ona vrsta turizma koja kulturu shvata kao osnovni pokretač putovanja.²⁰¹

¹⁹⁹ Jelinčić, Daniela Angelina, Abeceda kulturnog turizma. Zagreb: Meandarmedia, 2009. Str. 41-42

²⁰⁰ Ibid, str. 43

²⁰¹ Ibid, str. 45

Promovisanjem i razvijanjem ove vrste turizma, njeguje se i tradicija kulturne baštine određene države, a znamo da je kulturna baština identitet jedne zajednice. Upravljanje kulturnom baštinom je posebna disciplina koja izučava sve njene aspekte, grane kulture, kulturne vrijednosti i njene principe. A temeljni principi su zaštita kulturnih dobara i vrijednosti i naravno najvažnije, prenošenje na iduće generacije. Država, međunarodne organizacije i mnoge kulturne institucije imaju veliku ulogu u razvoju tzv. kulturnog turizma. Republika Turska na odličan način to radi, kroz državno Ministarstvo kulture i turizma, te tako uporedo radi na ovome. Na sličan način, pomaže i Bosni i Hercegovini, a prethodno smo vidjeli primjere i način djelovanja i razloge zašto to radi.

Kulturno-historijska baština na prostorima Bosne i Hercegovine, rezultat je ljudske materijalne proizvodnje i duhovnog stvaralaštva. Nastala je u različitim epohama i pod uticajem više umjetničkih stilova, i kao takva, zahvaljujući svojim historijskim ili umjetničkim vrijednostima, od izuzetne je važnosti za turizam. U grupu turističkih motiva, zasnovanih na kulturno-historijskom nasljeđu Bosne i Hercegovine, možemo svrstati: arheološka nalazišta, kulturno-historijske spomenike, aktivne kulturne ustanove, objekte sakralne arhitekture, turističke manifestacije i drugo. Posmatrani kao jedinstvena cjelina, svi oni čine poseban kompleks kulturno-historijskog nasljeđa i tradicije naroda koji su vjekovima živjeli, radili i stvarali na tlu Bosne i Hercegovine. Kulturno-historijska baština zemlje, predstavlja autentičan dokaz historijskog razvoja brojnih civilizacija, koji su u kontinuitetu ostvarile fond kulturno-historijskog bogatstva, koji je izuzetno zanimljiv i dostojan pažnje ljudi, koji žele da se upoznaju sa prošlošću Bosne i Hercegovine.²⁰²

²⁰² Kurtović, Halid. "Kulturna baština Bosne i Hercegovine u funkciji razvoja turizma". *Tranzicija*, vol. 9, br. 19-20, 2007, str. 2. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/36275> (08.07.2022)

6. ZAKLJUČAK

Poznato je da Osmanlije nisu bili narod koji je rušio i uništavao već gradio, razvijao i njegovao kulturna dobra i tradiciju. Gradili su džamije, medrese, škole, biblioteke, tekije, mostove, hanove, puteve, čaršije itd. Tako i danas Republika Turska, svojim nesebičnim i ogromnim sredstvima pomaže obnovu i promociju osmanskog naslijeđa i ostavštine u Bosni i Hercegovini. Ona je prepoznala značaj i važnost promovisanja kulturne baštine, te je svjesna šta to ustvari znači. Svjesna je njenog značaja i uloge i u prošlosti i u sadašnjosti i u budućnosti. Bosna i Hercegovina i Turska su dugi niz stoljeća dijelile jednu istu kulturu, tako da nije nimalo čudno što je upravo Republika Turska ta koja najviše pomaže Bosni i Hercegovini u ovom pogledu.

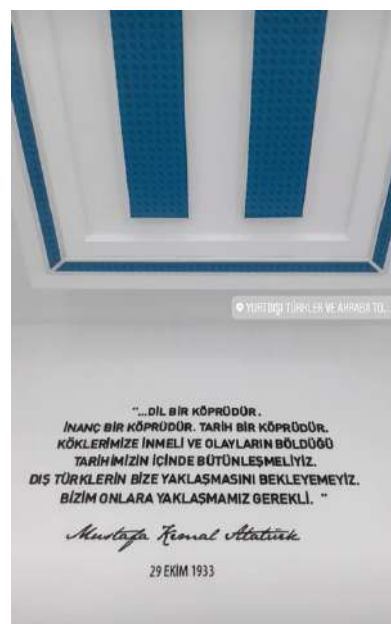
U ovom radu smo mogli vidjeti samo dio onoga što Republika Turska radi za našu državu. Ta naša baština, koju smo dijelili kroz historiju, predstavlja most između ove dvije države, vezu između njih, te je vrlo važno raditi na jačanju ovih odnosa. Institucije koje sam nabrojala u ovom radu nisu jedine koje rade na promociji osmanskog naslijeđa u Bosni i Hercegovini. Njih ima mnogo više, a zasigurno ima dosta i pojedinaca iz Republike Turske koji također na određeni način promovišu i podržavaju ove vrijednosti.

Gradsko vijeće Grada Sarajeva 2013. godine je donijelo Odluku o dodjeli priznanja „PLAKETA GRADA SARAJEVA” Turskoj međunarodnoj agenciji za saradnju i koordinaciju (TİKA), kao znak javnog priznanja i zahvalnosti za realizaciju brojnih i veoma značajnih projekata usmjerenih ka obnovi Bosne i Hercegovine, u različitim oblastima, ne samo za promociju osmanskog naslijeđa i obnovu obrazovnog i kulturnog naslijeđa, nego i za razvoj centara za nauku i tehnologiju, te za jačanje fizičkih mogućnosti i kapaciteta Univerziteta u Sarajevu i Mostaru, učešće u realizaciji projekta otvaranja Muzeja Srebrenice u Sarajevu, kao i za važan doprinos u poljoprivredi, zdravlstvu, infrastrukturi, te mnogim drugim oblastima.

Na samom ulazu u glavnu zgradu i predstavništvo Ureda za tursku dijasporu i srodne zajednice Republike Turske (YTB) ispisane su sljedeće riječi prvog predsjednika i utemeljitelja Republike Turske, Mustafe Kemala Atatürka:

“...Jezik je most. Vjera je most. Historija je most. Moramo se spustiti našim korijenima i rekonstruisati ono što je historija podijelila. Ne možemo čekati da nam se oni približe. Mi moramo njima prići.”

I zaista, Turci su uglavnom na svoju inicijativu, zarad toliko dugog niza stoljeća provedenog zajedno, obnovili većinu objekata i kompleksa koji su od izuzetne važnosti za kulturu i historiju naše države.

Slika 84. Natpis na ulazu u zgradu YTB-a u Ankari ²⁰³

Bosna i Hercegovina je jedan od najljepših kulturnih centara na Balkanu, a njeno izuzetno bogato kulturno-historijsko naslijeđe daje poseban duh i specifičan karakter čitavoj Bosni i Hercegovini. Mi kao država, imamo dobar osnov, materijale i sve elemente u svojim rukama, i poznajemo načine na koji možemo djelovati i razvijati se. Međutim, naša država još uvijek nije u mogućnosti da izdvaja velika finansijska sredstva koja su neophodna za realizaciju tih projekata za očuvanje, zaštitu i promociju kulturno-historijska blaga i za razvoj kulturnog turizma. Zato nam je od velikog značaja pomoć koju nam nesebično pruža Republika Turska, kojoj smo neizmjerljivo zahvalni. Vrlo je važno da što jače, intenzivnije i uspješnije nastavimo surađivati sa mnogim kulturnim institucijama, naročito onim iz Republike Turske, od kojih, zasigurno, imamo veliku podršku i pomoć i na taj način da razvijamo i učvršćujemo bratske i prijateljske odnose sa narodom Republike Turske.

²⁰³ Fotografisano: 02.08.2018.

BIBLIOGRAFIJA

Knjige

1. Alparslan, Şenol, *Bosna'da Türk Kültürün İzleri*. Ankara: Genelkurmay Basımevi, 2008.
2. Čelić, Džemal, Mujezinović, Mehmed, *Stari mostovi u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Sarajevo-Publishing, 1998.
3. Eren, Halit, Pašić, Amir, Idrizbegović Zgonić, Aida, *Restoration of mosques in Bosnia and Herzegovina*. İstanbul: Research Centre for Islamic History and Culture, 2013.
4. Hodžić, Muamer, *Uloga vakufa u razvoju Foče u prvim decenijama Osmanske vlasti. Vakufi u Bosni i Hercegovini: zbornik radova*. Sarajevo: Vakufska direkcija Sarajevo, 2015.
5. Kemura, Sejfudin, *Javne muslimanske gragjevine u Sarajevu. Dio 1, Careva džamija: sa sedamnaest slika u tekstu i dvije table*. Sarajevo: Zemaljska štamparija, 1908.
6. Kodrić Zaimović, Lejla, *Baštinske studije: od moderne do postdigitalne kulture*. Sarajevo: Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine, 2021.
7. Kodrić Zaimović, Lejla, *Digitalne informacijske usluge u baštinskim ustanovama*. Sarajevo: JU Biblioteka Sarajeva, 2010.
8. Mujezinović, Mehmed, *Islamska epigrafika Bosne i Hercegovine: knjiga II – istočna i centralna Bosna*. Sarajevo: Veselin Masleša, 1977.
9. Jelinčić, Daniela Angelina, *Abeceda kultunog turizma*. Zagreb: Meandarmedia, 2009.
10. Efendić, Nirha [et.al.], *Kratka historija kulture Bošnjaka*. Sarajevo: Simurg media: Internacionalni univerzitet u Sarajevu, 2018.
11. *Poruke ahdname: sloboda vjere u multireligijskoj Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Institut za islamsku tradiciju Bošnjaka, 2018
12. Serdarević, Mevlida, *Pravna zaštita kulturno-historijskog naslijeđa BiH (nastajanje, očuvanje, destrukcija)*. Sarajevo: Međunarodni centar za mir, 1997.
13. Šurković, Kenan, Bojadžić, Elvedina, *Osmanska arhitektura Sarajeva*. Sarajevo: Udruženje za promociju islamske umjetnosti Monolit, 2017.
14. Klinčević, Nihad, *Nišani u Bosni I Hercegovini*. İstanbul: Union of Turkish World Municipalities (TDBB), 2018.

15. Zukić, Kemal, Islamic Architecture in the Balkans and Bosnia and Herzegovina. Sarajevo: ISESCO, Svjetlost, 2000.
16. Zlatar, Behija, Bosna i Hercegovina od najstarijih vremena do kraja Drugog svjetskog rata. Sarajevo: Bosanski kulturni centar, 1998.

Članci, znanstveni i stručni radovi, časopisi, novine, brošure

1. Osmanli yazılarında Brčko. Sarajevo: Institut Yunus Emre, 2021.
2. Bošnjaci u Osmanskom carstvu (XV-XX stoljeće: Zbornik radova. Sarajevo: Mladi muslimani, 2016.
3. Convention concerning the Protection of the World Cultural and Natural Heritage, 1972. UNESCO. Dostupno na: http://portal.unesco.org/en/ev.php-URL_ID=13055&URL_DO=DO_TOPIC&URL_SECTION=201.html
4. Ćurovac, Ejla, Ćurovac, Adnan. Sagrački hadži Mahmudova (Ulomljenica) džamija u Sarajevu. // Novi Muallim 89 (2022), str. 67-73.
5. Hadžimuhamedović, Amra. Redefinicija primjene metoda zaštite I prezentacije graditeljskog naslijeđa u procesu poslijeratne obnove: slučaj Čaršijske džamije u Stocu. Dostupno na: https://www.researchgate.net/profile/Amra-Hadzimuhamedovic/publication/302592989_Redefinition_of_protection_and_presentation_methods_of_the_architectural_heritage_in_the_process_of_post-war_rehabilitation_-_The_Case_of_the_Carsija_Mosque_in_Stolac/links/5731dfd908ae9f741b234c24/Redefinition-of-protection-and-presentation-methods-of-the-architectural-heritage-in-the-process-of-post-war-rehabilitation-The-Case-of-the-Carsija-Mosque-in-Stolac.pdf
6. Karić, Irmelina. Stara kamena ćuprija u Konjicu kao kulturno-historijski simbol i promocija turizma. // Časopis Univerziteta u Travniku, vol. 7, br. 2 (2015), str. 99-106.
7. Konvencija o zaštiti nematerijalne kulturne baštine. UNESCO, 2003. Str. 2. Dostupno na: <https://ich.unesco.org/doc/src/00009-HR-WORD.doc>
8. Konvencija o zaštiti svjetske kulturne i prirodne baštine, 1972. Član 1. Arhiv TK, str. 60. Dostupno na: <http://www.arhivtk.ba/wp-content/uploads/2015/01/Konvencija-o-zastiti-svjetske-kulturne-i-prirodne-bastine.pdf>
9. Kukavica, Edin Urjan. Derviške institucije u Bosni i Hercegovini: Isa-begova zavija na Bendbaši // Behar: Časopis za kulturu i društvena pitanja 95 (2010), str. 6-22.

10. Kurtović, Halid. "Kulturna baština Bosne i Hercegovine u funkciji razvoja turizma". Tranzicija, vol. 9, br. 19-20, 2007, str. 149-157. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/36275>
11. Kušter, Kristina, Kulturna baština Republike Hrvatske pod zaštitom UNESCO-a. Završni rad, Međimursko veleučilište u Čakovcu, 2017., str. 10. Dostupno na: <https://repozitorij.mev.hr/islandora/object/mev%3A720/datastream/PDF/view>
12. Mičić, Nikolina, UNESCO i kulturna baština. Završni rad, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet, 2012. Dostupno na: <https://repozitorij.ffos.hr/islandora/object/ffos%3A1539/datastream/PDF/view>
13. Neidhardt, Juraj, Čelić, Džemal, Stari most u Mostaru: arhitektonsko-urbanistička problematika konzerviranja i restauriranja mosta i okoline te korigiranje udaljenijih objekata, koji optički pripadaju okolini mosta. Dostupno na: <https://www.fmks.gov.ba/download/zzs/1953/6-1953.pdf>
14. Omerika, Nusret, Kulturno-historijski spomenici Mostara u narodnoj pjesmi. Dostupno na: http://www.cidom.org/wp-content/uploads/2015/12/dr.Omerika-Kulturno-historijski-spomenici-Mostara-u-narodnoj-pjesmi_opt.pdf
15. Šestan, Martina, Upravljanje kulturnom baštinom turističke destinacije. Diplomski rad, Sveučilište Jurja Dobrile u Puli, 2019., str. 7. Dostupno na: <https://repozitorij.unipu.hr/islandora/object/unipu%3A3294/datastream/PDF/view>
16. Šošić M., T. Pojam kulturne baštine – međunarodnopravni pogled, u: Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, Vol. 51 No. 4, 2014., str. 833-860. Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/129107>

Internet izvori

1. <https://www.tika.gov.tr/tr>
2. <https://saraybosna.yee.org.tr/>
3. <https://mostar.yee.org.tr/>
4. <http://www.tdbb.org.tr/?lang=tr>
5. <https://www.ytb.gov.tr/>
6. <https://vakuf.ba/>
7. <https://www.aa.com.tr/ba>

POPIS SLIKA

Slika 1. TĪKA – logo.....	12
Slika 2. TĪKA – glavna zgrada i predstavništvo u Ankari.....	12
Slika 3. Rekonstrukcija ćuprije (a) i izgled ćuprije na dan otvorenja (b)	14
Slika 4. Ploća sa podacima o obnovi Stare ćuprije u Konjicu	14
Slika 5. Stara ćuprija u Konjicu	15
Slika 6. Most Mehmed paše Sokolovića u Višegradu	16
Slika 7. Svećano otvorenje Mosta	16
Slika 8. Ploća o podacima o obnovi Starog mosta u Mostaru	18
Slika 9. Stari most 1890. (a) i srušeni Stari most 1993. (b)	18
Slika 10. Obnova Starog mosta (a) i otvorenje (b)	19
Slika 11. Stari most u Mostaru danas	19
Slika 12. Prvobitni objekat Elći Ibrahim-pašine medrese	20
Slika 13. Obnova i ponovna rekonstrukcija munara	21
Slika 14. Obnova centralnog dijela medrese (a) i finalni izgled (b)	22
Slika 15. Zgrada Elći Ibrahim-pašine medrese u Travniku	22
Slika 16. Nova zgrada Karađoz-begove medrese u Mostaru	24
Slika 17. Svećano otvorenje restaurirane zgrade Ćejvan Ćehajinog mekteba u Mostaru	25
Slika 18. Džamija Fazlagića Kula u Gacku, zapaljena 2008. god	26
Slika 19. Džamija Fazlagića Kula u Gacku.	26
Slika 20. Početak restauracijskih radova na Carevoj džamiji	28
Slika 21. Obnovljena Careva džamija u Sarajevu	28
Slika 22. Porušena Ferhadija džamija, 1993.	30
Slika 23. Obnova Ferhadija džamije	31
Slika 24. Otvorenje Ferhadija džamije, 2016.	31
Slika 25. Ferhadija džamija u Banja Luci danas	32
Slika 26. Sagrački hadži Mahmudova (Ulomljenica)	33
Slika 27. Rekonstrukcija Sagrački hadži Mahmudove (Ulomljenica) džamije u Sarajevu	34
Slika 28. Careva (Sultan Bajezida Valije II) džamija u Foči, prije i poslije obnove	36
Slika 29. Careva (Sultan Bajezida Valije II) džamija u Foči.....	37
Slika 30. Džamija Kuršumlija u Maglaju 1993. godine. oštećena granatiranjem Vojske Republike Srpske (a).....	38
Slika 31. Unutrašnjost Džamije Kuršumlije u Maglaju	39
Slika 32. Svećano otvorenje Džamije Kuršumlije u Maglaju, 05. maj 2019.	39
Slika 33. Mevlevijska Isa-begova tekija prije rušenja (a) i novoizgrađena tekija danas na (b)	41
Slika 34. Svećano otvorenje Mevlevijske tekije.	42
Slika 35. Početak radova na rekonstrukciji Baščaršijskog trga	43
Slika 36. Otvorenje Baščaršijskog trga, 24.12.2015.	43
Slika 37. Početak obnove (a) i Šarića Han na dan otvorenja, 26.08.2016. (b)	45
Slika 38. Šarića Han u Stocu	45
Slika 39. Početak uređivanja mezarja na Kovačima.	47

Slika 40. Mezarje na Kovačima – obavještavna ploča	47
Slika 41. Dani Ajvatovice	48
Slika 42. Nadgrobni spomenik Moše Rafaela Attiasa, poznatog kao Zeki Efendi.....	49
Slika 43. Donacija skenera arhivima u Bosni i Hercegovini	50
Slika 44. Svečano otvaranje renoviranog fundusa KUD Baščaršija.....	52
Slika 45. Oficijalni logo Yunus Emre Instituta.....	53
Slika 46. Izložba „Umjetnost restauracije“	54
Slika 47. Izložba „Mostovi i ljudi“	55
Slika 48. Plakat za takmičenje za najbolji likovni rad na temu	56
Slika 49. Plakat za takmičenje za najbolji likovni rad na temu	57
Slika 50. Likovno takmičenje “Osmanska arhitektura u Bosni i Hercegovini“	57
Slika 51. Promocija knjige	58
Slika 52. Izložba „Mostar u osmanskim dokumentima“	60
Slika 53. Izložba „Konjic u osmanskim dokumentima“	61
Slika 54. Autor izložbe „Konjic u osmanskim dokumentima“ Yildırım Aĝanoĝlu	62
Slika 55. Promotivni materijal sa izložbe	62
Slika 56. Izložba „Travnik u osmanlijskim spisima“	63
Slika 57. Izložba <i>minijatura Nasuha Matrakčija u Zenici</i> “	64
Slika 58. Promocija kataloga rukopisa pod nazivom "Katalog rukopisa Tešanj"	65
Slika 59. Najava za online program i promocija kataloga rukopisa pod nazivom " <i>Katalog rukopisa Tešanj</i> " (a), dio sa programa u kojem je predstavljen način izrade kataloga (b)	65
Slika 60. Promocija knjige “Balkanski defteri” u Sarajevu	66
Slika 61. Kulturno druženje “ <i>Svakodnevni život u Sarajevu u Sarajevu 18. i 19. stoljeća</i> ”	67
Slika 62. Likovno takmičenje na temu “Yunus Emre i Ajvaz dedo”	67
Slika 63. Izložba pod nazivom " <i>Brčko u osmanlijskim spisima</i> „	68
Slika 64. Sadržaj brošure „ <i>Osmanlı Yazmalarında Brčko</i> ”	69
Slika 65. Promocija rječnika "Zajednički turcizmi u balkanskim jezicima"	69
Slika 66. Izložba tezhiba u Sarajevu na temu baštine	70
Slika 67. Promocija knjige " <i>Osmanska arhitektura Sarajeva</i> "	71
Slika 68. Izložba Kur'an-i Kerima u Konjicu i Mostaru	72
Slika 69. Promocija knjige " <i>Poruke Ahdname</i> "	73
Slika 70. <i>Makbûl-i 'Arif</i> "	74
Slika 71. Reklamni poster za prijavu na kurs osmansko-turskog jezika, 2019.	75
Slika 72. Panel na temu „Rukopisi u islamskoj umjetnosti“	76
Slika 73. Večer Mostarskih divanskih pjesnika	77
Slika 74. Knjige „ <i>Sarı Saltuk i Bosna i Hercegovina</i> “ i „ <i>Turska književnost u bosanskohercegovačkoj periodici</i> “	78
Slika 75. Plakat za takmičenje povodom obilježavanja Dana Ahdname	79
Slika 76. Promocija knjige „ <i>Nepoznata Osmanska država</i> “	80
Slika 77. Konferencija na temu „ <i>Osmanska baština u Stocu</i> “	80
Slika 78. Jedan od plakata za najavu kulturnih druženja u Institutu Yunus Emre.....	81
Slika 79. Promotivni plakat za takmičenje u istraživanju na temu „Ayvaz Dede kimdir?	81
Slika 80. Najava i dio sa izložbe fotografija Adisa Tanovića.....	82

Slika 81. II Međunarodni Sari Saltuk simpozijum	83
Slika 82. Radionica za restauraciju rukopisa	84
Slika 83. Zvanični logo Generalne direkcije vakufa Republike Turske, Ureda za tursku dijasporu i srodne zajednice Republike Turske i Unije općina turskog svijeta	87
Slika 84. Natpis na ulazu u zgradu YTB-a u Ankari	91